

1923

Spetsiaalne fond Kolmas aastakäik

Sõduri Lisa

1923



AR

0
~~SP, 2424~~
ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

Wäljaandja: Kindralstaabi Walitsus,

Kõnne a-sta-ik

Sõnuri Lisa

1953

Trükitud Sõjawäe trükikojas, Rüütli tän. nr. 13. Tallinn.



Wäljandja: Hindrafeladi Wäljand

S I S U:

I. Strateegia ja sõjaline poliitika.

		Nr. nr.
A. Jaakson.	Ilmasõja strateegilised plaanid	1.
N. Reek.	Sõjaline olukord ja tema hindamine	3, 4.
* * *	Mõtted tulewiku sõjast	8, 9.
D. L.	Trotski sõjawäe poliitika	10.
M.	Tulewiku sõja iseloom Nõukogude Wene sõja- asjatundja walgustusel	11.

II. Taktika.

Semjonow-Smolín.	Soomusrongid ja nende tegewus	1, 2.
N. Reek.	Mõtted jalgwäe taktika alalt	2, 3.
J. Lutsar.	Tankid ja jalgwägi	2.
N. Reek.	Sõjawäe sõjalise tegewuse juhatamise põhimõtted	2.
D. Lebedew.	Gaasiasjandus sõjas	4.
Bassen-Spiller.	Mõned mõtted ratsawäest wiimaste sõdade kogemustel	4.
A. Normak.	Lennu- ja jalgwäe koostöötamine	5.
H. Wanaweski.	Tankide tegewus lahingus ja koostöötamine jalgwäega	6.
A. P.	Raskete kuulipildujate taktiline kasutamine	9, 10.
Semjonow-Smolín.	Lahingtegewused talwisel ajal	10, 12.
	Lahinggrupi ja vähemate jalgwäe üksuste organisatsioon ilmasõja kogemustel	11.
	Lennuwäe teenistus saksa wälimäärustikus	11.

III. Sõjaajalugu.

W. K.	Warszawi lahing augustikuul 1920 a.	11.
	Wäina jõe ja Riia eelse sillapää waldamine 8. saksa armee poolt 1917 a.	12.

IV. Õpetamine ja kaswatus.

A. Koern.	Prantsuse kehalise kaswatusesüsteemi põhi- jooned	2.
A. Koern.	Wõitleja kehaline arendus	3.

V. Sõjawäe korraldus.

Kawatsetawad muudatused Rootsi sõjawäe korralduses	6.
Prantsuse sõjawägi uue organisatsiooni järele	7.

G. Leets.

VI. Kindralstaabi teenistus.

<i>N. R.</i> Teadete kogumise teenistus rahu ajal	1.
<i>Miles.</i> Salaluure, tema tähtsus ja awalumiswormid	6.

VII. Suurtükiasjandus.

<i>G. Leets.</i> Inglise taskukompass-bussol ja selle tarwitamine	9.
<i>Gunner.</i> Eellaskmine ühekülgse külgwaatusega	12.

VIII. Majandus.

<i>Kr—m.</i> Prantsuse sõduri toidunorm ilmasõja kestwusel	10, 11.
<i>Kr—m.</i> Kuidas korraldada kraamiwarustuse lahus hoidmist	11, 12.

IX. Tööstus ja tehnika.

<i>J. Lutsar.</i> Tööstus tulewiku sõjas	1.
<i>H. Elb.</i> Mootor sõjawäe teenistuses	5.

X. Lennuasjandus.

<i>W. Post.</i> Kuidas lennata ja õpetada „Avro“ pääl	4, 5.
<i>W. Post.</i> Gõteborgi rahwuswaheline lennuasjanduse näitus I. L. U. G.	8.

XI. Topograafia.

<i>K. Wehlmann.</i> Lühike sõjawäe perspektiivplaanistamise õpetus	3.
* * * Kaartide walmistamine õhuüleswõtete järele	8.
<i>K. Wehlmann.</i> Sõjawäe topograafilised luured	8, 9.

XII. Kohus.

<i>A. Leht.</i> Wäülemate õigused ja kohused sõjakohtu asjades	5, 6, 7.
<i>A. Leht.</i> Sõjawäeline käsk ja selle täitmine	10.

XIII. Terwishoid.

<i>M. Jerwan.</i> Wõitlus mürgiste gaasidega sõjas	12.
--	-----



Teadete kogumise teenistus rahu ajal.

N. R.

A. Diplomaatiline korpus.

Kõik rahvusvaheline läbikäimine, riikide vahelised suhted ja õigused peetakse ülal, nagu teada, diplomaatilise korpuse kaudu. Kaubanduslikud ja tööstuslikud huvid aga, samuti ka üksikute isikute waranduslikud õigused on wõõra riigi piirides konsulite kaitse all.

Riigid waatawad sel moel üksteise pääle endi esitajate pilguga, ning nõuawad seepärast wiimastelt täielist teadwust kõige selle kohta, mis sünnib maal, kus nad asuwad.

1866 a. sõja eeli uskusid kõik Prantsuse diplomaadid kindlasti, wõrreldes Preisimaaga, Austria ü'eolekusse, ja Napoleon III oli seewõrra weendunud Austria sõjawäe wõidus preislaste üle, et kõik omad edaspidised käigud sellele hüpoteesile ehitas. Prantsuse diplomaatide informeerimattus pettis Napoleoni ja wiis Prantsusmaa Sedanile.

Selle eest päästis Prantsuse diplomaatia Prantsusmaa 1875 a. ilmkahlemata purustuse käest. Würst Bismarck oli lootnud, et õnnetu 1870 kuni 1871 a. sõda Prantsusmaa wähe-malt üheks põlweks nõrgendab. Kuid imewäärse elastilikkusega tõusis see riik jälle jalule. Prantsusmaa ei maksnud mitte üksinda enne tähtaega enda pääle pandud sõjakulu, waid asutas endale edukalt uuesti sõjawäge. Ning raudsele kantserile näis äärmise ettewaatamatusena — lubada tal'e lõpule wiia sõjawäelise organiseerimise ja walmistuda liiduks Wenemaaga, sest wiimase hää wahekord Saksamaaga olenes pääasjalikult keiser Aleksander II walitsuse kestwusest. Seepärast otsustas würst Bismarck weel kord kasutada Saksamaa sõjalist walmisolekut Prantsusmaa purustamiseks. Wiimase wastu sihti ajakirjandus, sõjawägi hakkas mobilisatsioonile walmistuma, ja piiri poole liikusid mürskude, toituswarustuse ning sõjaliste laadungite transpordid. Õnneks olid Prantsuse diplomaadid asjaga

kursis, ja Pariisis töötati välja kawa, kuidas talitada. Ühes sellega jõudis Prantsuse walitsus õigel ajal pöörduda abi järgi Inglis- ja Wenemaa poole. Inglismaa Berliini saadiku Oddo Russell'i esitised, eriti aga keiser Aleksander II otsekohesed mõjutused raugaealisse keiser Wilhelmissa hoidsid Prantsusmaa uue purustuse eest.

Mõjuwa näitena, kuidas diplomaatial alati waja kõige kohta informeeritud olla, wõib Wene välisasjade ministeeriumi 1904—1905 a. sõja eelset kergemeelset seisukohta tuua. Kaugel olid wenelased Jaapani tundmisest, kui nad liidust temaga ära ütlesid, kuidas tarwitasid nad läbirääkimistel kurjasti ta kannatlikkust ja kuidas olid nad kindlad sõja tekkimise wõimatuses. Tuletagem meelde wenelaste pettumust hiljem Prantsusmaa abi suhtes ja imestust, et jaapanlased awitamist leidsid Inglismaa ja Ühisriikide poolt

Kõik öeldu näitab, et töö, mis diplomaatilisel korpusel sümpaatia loomiseks maal mitte ametlikult ei tule teha, samuti ka teadete kogumise tegewus suurel määral on kaswanud, seda enam, et nüüdisaegsed kiired läbikäimise wahendid nõuawad samuti ka kiiret informatsiooni kõige kohta, mis sünnib.

Praegusel ajal on iga diplomaat alaliselt jahil teadete pääle, kuna tal abinõusid wiimaste muretsemiseks väga palju on tarwitada. Teadete algallikaks on harilikult ametlik läbikäimine walitsusega, mille juurde diplomaadid akkrediteeritud. Tihti juhtub, et ministrid ise seda wäljamaa esitajatele ilmutawad, mida waja poleks ilmutada.

Mitte vähem usalduswäärilisi teateid saawad diplomaadid ka selle maa välisministeeriumilt, mille juurde nad akkrediteeritud.

Diplomaadid wäidawad harilikult, et ütlewad ainult seda, mida tahawad öelda. Samuti walitseb ka seltskonnas kindel arwamine, et kõigi maade välisministeeriumi ametnikud on omas kõnes äärmiselt tagasihoidlikud, ja sarnaseina näiwad diplomaadid tõesti inimestele, kes nendega wähe tuttawad. Nad oleksid nagu läbitungimatud, hoiduksid nagu eemale kõnelusest poliitiliste teemade pääle, eriti ettewaatlikuina näiwad nad aga wä.kestes saladustes, niinimetatud „secrets de polichinelle“. Kuid omas ringis on nad äärmiselt lobisejad, ja tagasihoidmattus kõnes on siit saadik diplomaatidel krooniliseks haiguseks.

Kogenud ja tegew diplomaat, soowides olla kõige kohta, mis tehakse, informeeritud, tarwitab alati wana, kuid usalduswäärilist abinõu, s. o. lähedast kokkupuutumist selle keskkonnaga, kus liiguwad need isikud, kes mingisuguses kokkupuutumises riigi asjadega.

Salongid ei ole muud midagi kui suur teater, kus igaüks teatawat osa mängib. Tõsi, kõige suurem kaal on sellel ja kõige suuremat hindamist leiab see, kes oskab end walitseda ja omi mõtteid waikimise maski all warjata; kuid sarnaseid on wähe. Enamik lobiseb tihti tühisest edewusest ja hiilgada tahtmisest wälja isegi kõige warjatunud saladused. Wahel wõib mõni etteawatmatult öeldud sõna wõi märkus peent psüko- loogi niidile juhtida, mis tähtsate saladuste awaldumisele wiib.

Riikide esitajad peawad ilmtingimata seltskonnas liikuma, ja seks peawad nad muidugi ka ise wastu wõtma. Nagu kõigil ametlikel isikuil, on nende wastuwõtmised kaht liiki: hulgalised ja intiimsed. Kuna harilikel surelikel wastuwõtmine on abinõuks, et arwurikkaile tuttawaile wõrastewastuwõtlikkust üles näidata, siis on ta isikuil, kes teadete otsingul, pääasjalikult abinõuks, tarwilikest isikuist omawahelise ringi moodustamiseks. Tõsi, hulgalisel wastuwõtmisel wõib ilma kahtlust äratamata, nagu möödaminnes, ükskõik keda tahes kõnelema sundida. Kuid seks läheb ikkagi waja häid awameelseid tuttawaid, keda wõib omandada ainult intiimi läbikäimisega.

Hää abinõu intiimsuse loomiseks, mis tee teadete kogumisele ja läbirääkimistele awab, on kaardid. Kaartide juures, keset wastutulelikke sõpru — kaasmängijaid, wõib paljugi asju ette walmistada ja palju teada saada.

Kõigest sellest, mis sünnib, on kõige rohkem huwitatud diplomaatiline korpus. Otsides kas wõi kaudsel teel teateid, seob seepärast iga wäljamaa esitaja lähedased suhted kõigi oma kolleegadega. Eriti sõbrustab ta nendega, kes enda kauase maal wiibimise ja isiklikkude annete tõttu kõige kohta, mis sünnib, on informeeritud. Diplomaatide wahelist wastastikust läbikäimist soodustawad suuresti kõigi maade traditsioonid, mille põhjal kõik wõõramaa diplomaatilise korpuse liikmed, endi teenistuse astme pääle waatamata, on üheõiguslikud. Kõige suurem poolehoid saab muidugi ainult neile osaks, kes seltsiwust üles näitawad ja oma individuaalsete omadustega silma paistawad. Wäga sagedasti ei esine kõige rohkem tead- jana mitte mõni suure riigi esitaja, waid keegi teisejärgu dip- lomaat. Nii oskas Tshiili Pariisi saadik Rosales 1848 a. terve ministeeriumi ja seltskonna usalduse wõita. Ning kõigi teiste diplomaatide seast teadis ta kõige rohkem walitsuse kawatsus- test, kelle juurde ta oli akkrediteeritud. Kõik tema kolleegad kasutasid ta abi selgituste ja teadete muretsemisel. Pääle Tshiili saadiku isiklikkude omaduste oli see seletataw weel ta määratu rikkusega, mis talle lubas Pariisis terwet seltskonda wastu wõtta. Ta oli kuulus enda gastronoomiliste lõunate kaudu.

Kuid oleks ekslik arvata, nagu tarwitseks diplomaatilisel esitajal ainult küllaldaselt rikas, kuulust sünnipära ja wõõraste-wastuwõtja olla, et kohaliku seltskonna ukсед juba esimesel silmapilgul ta ees pärani awaneksid.

Diplomaadil on muidugi kõige rohkem huwi neis ringides wiibida, kus liiguwad inimesed, kes walitsusele lähedal, ja kus riigi asjust kõneldakse. Sarnased kohad on harilikult nende suureilma daamide majad, kes poliitiliselt tahawad osa mängida. Need on niinimetatud poliitilised salongid.

Suurem osa daame, kes omile wastuwõtmistele poliitilise ilme annawad, wõtawad harilikult hää meelega diplomaate wastu, ja naistele sagedasti omase edewuse ja kergemeelsusega annawad nad enda awameelse puhelusega kcgenud diplomaadile niidi, mis wiib nii mitmegi intriigi awaldumisele. Nii-sugustes salongides on wäga palju daame, kes mitte wähe ei tea. Sest ei ole waja unustada, et naine on alati ja igalpool suurt osa mänginud.

Iga diplomaadi pääeesmärk on endale tutwuste ringi omandada, mis tarwilikkude teadete muretsemiseks wõimaluse annab. Bouchel leiab, et diplomaadile läheb kõigepäält waja ustawat sõpra, kes, kuigi ta ei kuulu walitsuse koosseisu, vähemalt walitsuse ringkondades liiguks ja kes oleks kõigega kursis. Pääle mitmesuguste teadete muretsemise on niisugune sõber weel ses suhtes asendamatu, et tema kaudu mitmesuguste kuulduste kohta selgusele wõib jõuda. Ka on tema läbi wõimalik uskumiswäärilist ebatõest eraldada.

Tarwilikkude teadete korjamisega ei ole ametis mitte üksinda saatkonna pää, waid ka kõik liikmed. Saksamaa diplomaatilises ilmas on kombeks, et terve saatkonna koosseis kõigest sellest, mis näeb ja kuuleb, enda ülemale ette kannab, kes saadud materjaali, kui see tarwilik, omisse teadustustesse mahutab. Kuid iga wäljamaa esituse koosseisus on olemas weel eriliste ülesannetega isik, kes sellekohase organisatsiooni kaudu luuramistegewust juhib.

Kõik, kes rahwuswahelises õiguses autoriteetid, tõendawad üksmeelselt, diplomaatidel ei ole õigust äraostmist tarwitada, sest poliitika ei ole intriig.

Kuid sarnane seletus wõib ainult teoreetiliselt harutusele tulla. Ja isegi teorias leiawad mõned autorid äraostmise õigustamiseks põhjendust. Nii ütleb Pradier Foderé omas „Cours de droit diplomatique“, et äraostmist wõib tarwitada ainult erilistel juhtumistel, näit. kui rahutu riik milgi moel enda kahjulikkudele plaanitsustele lubab wäljeneda. Siis wõib kõik rattad käima panna, et inimkonda sõja eest päästa.

Tegelikult tarwitawad kõik diplomaadid äraostmist ja kasutawad spioone. „Jätame morali ja tegutseme poliitikaga“, ütles Cavour. „Konsulid annawad edasi need teated, mida neile antakse, diplomaadid aga seda, mida nende eest warjatakse“, seletas sama mõtet Bismarck, kes poliitikas kõigest hästi oli informeeritud ja kes ei põlanud allikaid tarwilikkude teadete muretsemiseks. 1866 a. sõja eel awaldas ta Austria sõjaliste kawatsuste tõenduseks terve rea wiimase poolt wae sõjaseisukorda seadmiseks ettewõetud samme ja tegi seda nii täpikäelselt, et wõis mõelda, nagu poleks raudne kantsler mitte kuningas Wilhelmi, waid keiser Franz-Josefi minister. Keegi ei saanud kunagi teada, missugusel teel ta need teated oli muretsenud, kuid samuti ei olnud ka kellelgi kahtlust, et see oli äraandja käe läbi saadud wili.

Igasugust spioonidega läbikäimist peetakse diplomaatide poolt äärmiselt ettewaatlikult.

Kui arwesse wõtta, et riigid püüawad igalpool omi diplomaatilisi esitajaid ja konsulid pidada, siis ei ole raske ülemal toodu põhjal mõista, missugused ülitud jõud iga maa välisministeeriumil luuramiseks on olemas. Samuti on arusaadaw, kui tähtis on, et see töö sõjaministeeriumi jaoks asjatult ei kaoks. Kuid seks on midugi nõutaw, et diplomaatiline korpus wastawal kõrgusel seisaks.

Würst Metternich'i sõnade järgi nõuab diplomaatiline tegeusala kõige rohkem inimhinge tundmist ja annab ühes sellega ka suurimad wõimalused tema tundmaõppimiseks. Diplomaatia õpetab inimesi uurima ja neid tundma, sest tema tegeusala on mõistuse, kirgede, kalduwuste ja isegi nende isikute meeolelude ning hingelise seisukorra mõjutuste all, kellega tegemist tuleb teha.

B. Ajakirjandus.

Juba wanasti pidi iga walitsus riikliste eesmärkide huwides, hoolimata ajast, rahast ja waewast, kaks wõimsat luuramisorganisatsiooni looma: ühe välise diplomaatilise walitsuskonna, teise siseministeeriumi juures.

Paralleelselt omile alalistele mõtte arendamise püüdmistele, olles püsiwal otsingul waimlise toidu järgi, lõi inimkond samuti täiesti automaatselt veel suurejoonelisema informeerimise organisatsiooni — ajakirjanduse — „uue ja sääljuures kõige wõimsama suurriigi maailmas“.

Ajal, mida elame, tunneb iga intelligent inimene möödapääsmatut tarwidust olla sündmustega kursis. Nii rikas kui ka

waene loeb igal hommikul wõi õhtul, kas kodus ehk kohwikus, oma armsamat lehte.

Kõik perioodilised väljaanded jagunewad kahte pääliiki: ajalehed ja ajakirjad. Ajaleht (Journal, Gazette, Newspaper, Paper, Zeitung) — on väljaanne, ilmuw kas igapäew, mitu korda nädalas, wõi isegi mitu korda päewas, ja mille eesmärk — awaliku arwamise loomine, mis teatud sihis juhitud. Perioodilised väljaanded, ilmuwad suuremate waheaegade tagant, kannawad wenelastel shurnaali nimetust, prantsuskeelsest sõnast „journal“, päewaraamat. Prantslastel on neil nimetuseks *journaux mensuels* ja *hebdomadaires* wõi *revues*, mis sõna shurnaali tähendust täiesti ei asenda. Inglisele kannawad seda liiki väljaanded *reviews* wõi *magazines* nimetust.

Nüüdisaegsele ajakirjanduse seisukorrale mõjus palju kaasa telegraafi ja telefoni, samuti ka trükiasjanduse arenemine.

Praegusel ajal on telegraafi kasutamine tõesti määratu. Funktsioneerides paralleelselt raudteedega ja aurikutega, orienteerib ta oma edasiande kiiruse tõttu tööstus- ja kaubandusringkondi juba warakult saaduste tootmise ja nende tagawarade suhtes, samuti ka lõikuse kohta üle terve maailma, kutsudes esile saaduste wastawa ümberpaigutuse neisse kohtadesse, kus puudust tuntakse. Sellest on tingitud hindade kujunemine ilmamajanduses.

Poliitilises suhtes on telegraaf kergendanud tsentrumi läbikäimist prowintsidega ja tal on ülesarwamatud teened emamaa läbikäimise hõlbustamises asumaadega. Ühe sõnaga, telegraaf on kultuuri wõit ruumi üle.

Meil on raske endale kujutada, milleni Inglise, eriti aga Ameerika lugejal janu igapäiste telegraafiteadete järgi on jõudnud. Eriti uhkustawad nendega „Times“ ja „New-York-Herald“, „Standart“, „Daily-News“ ja „Matin“. Mõnedel neist on oma otsekohene traadiühendus Pariisi ja Londoni wahel.

Ühel ajal ja paralleelselt nõuetega teadete järgi terwest maailmast on lugeja weel suuremal määral huwitatud sündmustest tema enda lähedusest. Ajalehe edu oleneb tema informeeritusest. Mida kiiremini tema weergudel uudised ilmuwad, mida üksikasjalisemad ja usaldusväärilisemad ta teated, seda rohkem laieneb ta lugejate ring ja seda suurem on muidugi ka ta edu.

Lugejate tarwidus kõigest informeeritud olla kutsus lehtedel esile nõudmise kaastöölise järgi, kes oskaksid mitte ainult kiirelt ja kaasakiskuwalt kirjutada, waid kes oleksid ka energi-

lised, liikuwad ja osawad teateid muretsema. Ja päewalehtedel tuleb, et lugejate uudishimu rahuldada, terwed salgad sõnumite saatjaid ja reporterid organiseerida, keda igal ajal, pliiaats käes, teadete jahil wõib leida. Pariisis, Londonis ja New-Yorgis ilmub kuritöö paigale esimesena harilikult ikka reporter, ja politseil on tegemist, et neist lahti saada. Kõik kõrgematel kohtadel seiswad isikud ja silmapaistwad riigitegelased peawad kirjasaatjate ilmumise pärast alaliselt kartusel olema, kuna kõik õpetlased, et oma leiduste enneaegset awaldamist ära hoida, tõsised abinõud nende wastu tarwitusele peawad wõtma.

Kõige huwitawa edasiandmiseks telegraafi ja telefoni kaudu on kõigil suurtel ajalehtedel kõigis tähtsates linnades maailmas niinimetatud „alalised kirjasaatjad“. Kuid pääle selle seisawad kõigi ajalehtede teenistuses weel „erilised kirjasaatjad“. Neil ei ole kindlat elukohta, kuid selle eest on nad walmis sinna sõitma, kuhu neid ajalehe huwid kutsuwad: kõrbe, sõtta ehk mõnesse teise rahwaste wiltsuse asupaika.

Mida suurem leht, seda arwurikkamad on ta kirjasaatjad. „New-York-Herald’il on neid 600, „Times’il“ umbes 800 inimest. Kui terve maailma ajakirjanduse korrespondentide hulk kokku arwata, koguks neid „awaliku arwamise piilureid“ hää korpus. Igaühel on ta töös tõukejõuks ta aualised püüded, kuid päätõukajaks on muidugi materjaalsed huwid. Rahalise kasu pärast on kirjasaatjad alati uudiste jahil. Mida wärskemad, mida salajasemad on tema muretsetud teated, seda kõrgemalt hinnatakse teda. Kirjasaatja ei wõta alati arwesse kahju, mis riigile tema muretsetud saladuse awaldamine wõib tuua. Samuti ei rehkenda ta abinõudega, mis lähewad waja huwitawa teate muretsemiseks, ega pörka äraostmise eest kõrwale.

Piir, mis spiooni liig uudishimulikust kirjasaatjast eraldab, on juriidiliselt wäga ebamäärane. Ainsaks wormiliseks tunnuseks, mis kirjasaatjat eraldab, on see, et ta töö eesmärk on töö kõige kiirem wäljakuulutamise. Ümberpöördukt, spioon tegutseb waikusel ja tema tööandjad on huwitatud tööwilja saladusse jäämisest.

1886 a. kõneles Prantsuse ajakirjandus wabalt kõigist täiendustest sõjawäes. 1889 a. otsustas Prantsusmaa Bismarckile ta poliitikas wastukäigu teha ja hakkas end sõjariistu panema. Sõjaminister, kindral Boulanger, otsustas piiriäärseid korpuseid kõwendada ja käskis selleks ööd ja päewad barakke ehitada. Prantsuse ajakirjandus teadustas sellest samuti jälle kergemeelselt kõigile kuulmiseks, ja Saksamaa kutsus lipu alla 75 tuhat

reserwisti. Ainult keiser Aleksander III waelesegamine päästis sõja eest.

Sarnast riigihuwidele kahjulikku ajakirjanduse teguwiisi ei wõi muidugi lubada, ja iga tugew walitsus peab ajakirjanduse waljastamiseks abinõud tarwitusele wõtma.

Enda määratud laialiminekut kasutades, seisab ajakirjandus ja on alati seisnud, pääle rahwale teadete edasiandmise, weel ka eduliste mõtete kuulutamise ja sündmuste walitsusele opositsioonilises waimus seletamise teenistuses. Sellest järgneb alaline wõitlus walitsuse ja ajakirjanduse wahel. Seejuures on tähelepanemiswäärt, et seda heitlust ei pea mitte üksi wabameelsed walitsused (Wenemaa kommunistliku walitsuse wahekind ajakirjandusega) Selle põhjuseks on, et wabadust loetakse ilmsüütuks ainult senikaua, kuni ta tõelikkusega kokku ei pörka. Kuid niipea kui need, kes teoreetiliselt wabadust jutlustawad, walitsuse tüüri juurde satuwad ja tõelikkusega kokku pörkawad, jäljendawad nad neid, keda warem kritiseerisid. Makolei jutustab, et pärast walju laitust troonilt heidetud kuninglikule walitsusele selle üleliigse waljuse pärast ajakirjanduse wastu, ei hakanud Inglise parlament mitte üksinda seda, kelle oli kõrwaldanud, jäljendama, waid ületas ta isegi. Prantsuse rewolutsioon kordas seda, mis Ingismaal juba oli olnud. Direktoorium pani ainsal päewal 42 ajakirja kinni, kuna mõned päewad hiljem wiiesaja nõukogu perioodilise ajakirjanduse politseilise walwe alla seadis. Ka Napoleon ei annud ajakirjandusele wabadust. Sama lugu oli ka restauratsiooni aegu. Juulikuu walitsus katsus ajakirjandusele wabadust anda ja jury'd usaldada, kuid oli sunnitud oma kawatsusest taganema; ja ometi olid inimesed, kes ajakirjanduse wastu kõik abinõud tarwitusele wõtsid, need, kes wabaduse nimel 1830 a. rewolutsiooni esile olid kutsunud.

Senikaua kui seltskond wabade ideede wastuwõtmiseks polnud ette walmistatud, olid kõigi maade walitsused, riigi elulisi huwisid arwesse wõttes, wõimelised ajakirjandust enda kättes hoidma. Kuid seltskonna arenemisega kõwenes ka wõitlus ajakirjanduse, kui seltskonna arwamise wäljendaja, ja walitsuse wahel, kusjuures wõit seltskonna arwamise kasuks kaldus. Praegu on ajakirjanduse wabadus ja selle kasu tingimata tunnustamist leidnud. Kuid ei saa ka eitamata jätta selle asjaolu kahjulikke külgi. Sellepärast on ajakirjanduse wabadus peaaegu alati mõningate kitsendustega, nii õelda kaitseklappidega piiratud

Täielik wabadus on Inglise ajakirjandusel, kuid ainult sellepärast, et Inglise awalikud häälekandjad on õigemini selts-

kondliste huwide kui arwamise wäljendajad. Sündmusi kirjeldatakse nagu nad on, ilma neid kritiseerimata. Ajakirjandus ei ole walitsemine, samuti ka mitte pääsetee walitsemise juurde, sest kõige kindlamaks tagatiseks ajalehe edule on — anda lugejale wõimalikult rohkem teateid. Inglise ajakirjanik on reporter. Ta on seltskonna arwamisele peeglik. Prantsusmaal, Saksamaal ja mujal loowad ajalehed seltskonna arwamise, Inglismaal loob aga seltskonna arwamine ajalehed.

Nagu iga wõimas abinõu, wõib ajakirjandus wäga paljude eesmärkide teenistuses seista, sääl hulgas ka sarnaste eesmärkide teenistuses, mis käesolewal silmapilgul kuritahtlikud. Seega on täiesti arusaadaw, et juba ajakirjanduse tekkimisel walitsused tarwilikuks lugesid kasutada kõiki abinõusid, et kaitsta end kahju eest, mida ajakirjandus wõiks tuua. Seepärast on ajakirjanduse suhtes kahte seltsi kaitseabinõud tekkinud: negatiivsed ja positiivsed. Esimesed jagunewad hoiatawaiks. s. o. tsensuur, ja nuhtlewaiks, mis awaldub riigi õiguses ajakirjanduse kuritegewust nuhtluse abil ära hoida. Positiivsed abinõud awalduwad ametliku ja poolametiliku ajakirjanduse loomises, samuti ka era kätes olewa ajakirjanduse äraostmises.

Peatame positiivsete abinõude juures.

Ajakirjanduse abil juhtis Napoleon I tähelepanuwäärt osawalt seltskonna arwamist. Tal oli toleaeegse ajakirjanduse piiratud tõttu seda wäga kerge teha. Kuid seltskonna arwamise pääle terve mõjumise süsteemi loojaks, samuti ka seltskonna arwamise ettewalmistajaks on Bismarck.

Bismarckilt wõtsid õpetust jaapanlased ja oskasid seda kasutada. Enne Wene-Jaapani sõda 1904—1905 a., Simono-seki lepingust pääle, walmistas ajakirjandus Tõuswa päikese maa rahwast järjekindlalt eelseiswale sõjale ette ja lõi igast sõdurist teadliku wõitleja, keda Wenemaa wihkamine waimustas. Jaapani ajakirjandus täitis hiilgawat tema pääle pandud ülesande, sõjawäe ja laewastiku ettewalmistuse waimlisest küljest. Temale wõlgneb riik suurel määral tänu hiilgawate wõitude eest maal ja merel.

Ajakirjandus on rahwa elu wäljendus ja kajastus. On wäga wähe, mis tähelepaneliku lugeja eest wõib warjule jääda. Sellepärast peab iga riik enda teadete kogumise orgaanide kaudu hoolega oma naabrite, wõimalikkude wastaste, ajakirjandust silmas pidama. Rahwuste ja walitsuse wahekord, rahwa meeoleu, riigi eelarwe, kaubandus ja tööstus, finansid, poliit-

tika — miski ei wõi tähelepaneliku lugeja eest warjatuks jääda. Ka eriliselt sõjawäeliste sihtidega waatleja wõib aja kirjandusest paljugi ammutada. Nüüd on juba raske awaliku hääle eest midagi warjata, olgu see raudtee kawand, maantee ehitus wõi mõni muu sõjalise tähtsusega ettewõtte, manööwrid, sõjawägede ümberpaigutamine, tagawarawäelaste ja noorte kokkukutsumine, hobuste registreerimine, katseline mobilisatsioon. Ja kuigi ajakirjandus ei suuda täies ulatuses meid huwitawate küsimuste pääle wastust anda, juhib ta siiski meie tähelepanu iga meile uue nähtuse pääle ja annab meile wõimaluse muid teadete kogumise abinõusid meid huwitawa fakti selgitamiseks tarwitada.

Ajakirjandus, ka kõige patriootilisem, toob seega oma isamaale teatawal määral kahju, kuid hoolimata sellest ei tarwitse tema wabadust kitsendada: rahwa huwid ei nõua seda. Ajakirjandus ei ole mitte üksi õpetaja, kes rahwale ta tõelisi kasusid selgitab, waid samuti ka süüdistaja, kes seltskonna kohtu ette toob neid, kes kuritahtlikult wõi kergemeelsusest rahwa huwidele wastu töötawad. Wiimane tähendus on muidugi ainult maksew tõsiste sihtidega ajakirjanduse kohta, mis ei ole juhitud omakasust ja mis ei tööta parteiliste huwide jutlustamiseks.

C. Kartograafiline materjaal.

Iga töö kiire edenemise põhjus peitub algtões, seda midagi enam teha, mis juba tehtud. Asudes seepärast selleks walitud maa rahwastiku ja sõjawäe uurimisele, peab kõige esmalt kokku koguma ja hoolega läbi uurima kõik olemasolew trükitud materjaal. See materjaal wõib olla kartograafiline, statistiline, sõjaajalooline, üldse sõja-kirjanduslik.

Kaartide puudumine, nende wähesus wõi ebatäpipsuus wõtab maastikuga tutwunemise wõimaluse ja on enam kui üks kord ettewõtte ebaõnnestamise ja isegi kaotuste põhjuseks olnud.

Sõjaajaloo õpetused ei ole muidugi jäljetult möödunud, kõigi sõjawägede püüd on olnud omada tarwilikke kaarte, kuna endiste aeglaste operatsioonide puhul alati küllalt aega jatkus, et esiteks sõjalise tegewuse jaoks määratud maastiku läbiuurida ja tarwilikud kaardid walmistada, ja alles siis sõdida. Seepärast ei wõinud juba warem walmistatud plaanistustest juttugi olla. Wäiksearwulised sõjawäed, kelle tegewusala piirdus ülemjuhataja silmapiiriga, on koha massilistele operatsioonidele loowutanud. Ülatada praeguseaegset lahingwälja silmaga nä-

gema ei ole enam mõeldaw, ja ülemjuhataja peab tegewustiku arenemist kaartide järgi jälgima, millela enam wõimalik pole läbi saada.

Järelikult on kaardid määratu tähtsuse omandanud, ja muutunud sõjapidamise iseloom majanduslikel põhjustel sõjariistu pandud rahwastega, kiirete otsustawate löökide andmise tarwidus, mis sagedasti otsuste wastuwõtmist mõne tunni jooksul nõuab, sundis juba warakult, rahu ajal, kõigi oletatawa sõjalise tegewuse alla kuuluwate maaalade kaartide walmistamisele.

Napoleoni aegu olid ainult mõnes riigis suuremastaabilised topograafilised kaardid olemas, kuna üldiselt niinimetatud üldisi kaarte tuli tarwitada, millede järgi ainult armeede ja armee korpuste liikumist wõis kombineerida, kuid milledest ei jatkunud positsioonide ja öiste puhkepunktide määramiseks.

Sakslased kulutasid 1866 a. ja 1870—1871 aastate sõdade eeli palju waewa maastiku tundmaõppimiseks. Enne Austria-Preisi sõda olid kõik Austria piiri lähedased linnad, Sakseni ja Belgia, Preisi salakuulajatega üle ujutatud, kes luuramist toimetasid. 1867 aastal saatis Preisi sõjawäeline agent Pariisis Preisi pankiiride kaudu Berliini puntrate kaupa Prantsusmaa kaarte. Luksemburi küsimuse tekkimisel komandeeris Preisi-maa oma ohwitseri Prantsusmaale, kus nad, teadete kogumist toimetades, mööda departemente sõitsid, kuna otsekohe 1870 a. eeli kalameestena riietatud ohwitserid jõgedes sügawust käisid mõõtnas; teised kujutasid endast kunstnikke ja plaanistasid maastikke.

Sel moel uuriti läbi terve wõimalik sõjalise tegewuse ala; märgiti ära isegi positsioonid, mis Baieri Poralizi kaitseks kasulikud. Sarnase ettenägewuse tagajärjed ei wiiwitanud end 1870 a. sõjas ilmutamast Mobilisatsiooni juures said wäed Lääne-Saksamaa, keskenduse ja kogumise lõpul aga Metzi ümbrustiku ja Loire kallaste kaardid, sääljuures nii täpikäalsed ja parandatud, et sakslased waenlase territooriumi paremini tundsid kui prantslased ise. Wiimaste juures olid olud hoopis teised. Nad eeldasid ainult pääletungisõda. Enesepettus ja kindel usk edusse jõudsid Napoleoni ja sõjaministri marshal Leboeuf'i juures selleni, et kõigisse staapidesse ainult Saksamaa kaardid saadeti. Kui aga sõda juba esimestel päewadel kaitseiseloomu omandas, jäid sõjawäed ilma kaartideta. Siis saadeti laiali ja hakati kasutama wanu kaarte, millel ei olnud muidugi märgitud ei hiljuti ehitatud raudteed, ei juurde tekkinud asundused jne.

Praegusel ajal on kõigis Euroopa riikides üksikasjalised plaanistused tehtud ja kaartidest ei ole puudust.

Kartograafilise materjaali muretsemise eest hoolitsemine jaguneb kahte liiki. Kõige esmalt peab iga riik silmas pidama kaitse eesmärke, s. o oma enda maa üksikasjalikkude kaartide ja plaanide väljaandmise eest muretsema; siis järgnevad tööd sõjawäe varustamises, kui see tarvilik, nende väljamaa riikide kartograafilise materjaaliga, mis sõjalise tegewuse alaks wõiwad saada.

Praegusel ajal on kõigil riikidel oma territooriumist hädad, sääljuures suuremastaabilised kaardid tarwitada, kuid hääd kaartide omamisest ei ole weel küllalt. Ei ole waja unustada, et maakohad niihästi looduslikkudel põhjustel kui ka kultuuri edusammude tagajärjel alaliselt muutuwad: jõed muudawad endi sängi, tekiwad lõhestikud ja järsakud, ehitatakse uued teed, metsad raiutakse maha, ilmuwad uued asundused jne. Seepärast nõuawad kaardid alaliselt parandusi, ja ainult katkematu töö juures wõib kindel olla, et sõja korral wägedel on õiged kaardid tarwitada. Et seda saawutada, peab riigi territoorium teatawateks raioonideks olema jaotatud, kindla plaanistajate koosseisuga ja wastutawate ülematega, kelle kohuseks kaartide parandamine.

Hoopis raskem on juba tarwiduse korral sõjawäge wõõraste riikide kaartidega warustada. Kuid kogemused on näidanud, et inimkonnal ei ole midagi wõimatut. Nagu me juba ülemal nimetasime, olid sakslastel 1870 a sõjas hoopis õiged kaardid tarwitada; kui need, mida prantslased omal maal tarwitasid.

Eitawa näitena wõib tuua Wene wägede kaartidega warustamist Wene-Jaapani sõjas. Hoolimata määratud alast, kus sõjalist tegewust peeti ja mis wõrdus 560 tuhandele ruutwers-tale, olid wened 1901 a. alates palju plaanistamise töid toimetanud. Materjaali kogus wäga palju. Tõsi, hääd instrumentaalsete plaanistuste kõrwal olid ka keskpärased, et mitte weel rohkem — silmamõõdu järele tehtud tööd — öelda, kuid maastik oli siiski plaanistatud. Häda peitus aga selles, et väljaanded ilmusid liig hilja ehk ei ilmunud üldse. Seepärast olid Wene wäed kaartideta ja tarwitasid uurimisluuramist, mis neid muidugi ei rahuldanud. Jaapanlased asusid hoopis paremais tingimustes. Nad olid jõudnud selle ära teha, mis wened lastel üle jõu käis. Jaapanlastel olid kenad Mandshuuria kaardid. H. A. Demitshinski sõnade järgi kasutasid nad wenedlaste õneste kaarte: „Neil ei olnud kunagi omi kaarte, sest üksikasjalise plaanistamise walmistasid esimestena Wene topograafid. On täiesti kindlaks tehtud (kättesaadud kwiitungite kaudu), et Wene kahewerstalise kaardi pääle oli jaapanlaste poolt kin-

del taks määratud: nad maksid iga lehe eest 6000 rbl.“ Kuid imestamisväärne on see, et jaapanlased Wene kaartide päälkirjad jaapanikeelsetega olid jõudnud asendada. Ning kaarte walmistasid nad ajal, kus Wene wäed nende järgi tarwidust tundsid ja nende puuduse all kannatasid. Sellest on selge, et iga kindralstaabi *pia desiderata* on — endale salajasel teel kaartide muretsemine. Kui see wõimalik pole, muutub töö muidugi äärmiselt keeruliseks sest tuleb wanu kaarte waewarikaste salajaste uurimiskäikudega parandada.

Kuid ei aita weel sellest, et tarwilik materjaal olemaspeab wõimalus olema juba aegsalt sõjawäge kaartidega warustada ja seda küllaldaselt hulgal. See tarwidus sundis kõiki riike kartograafilisi asutusi organiseerima, kus kõik seks ette on walmistatud, et parandatud kaardid kõige lühema aja jooksul wõiksid saada trükitud ja wäeosadesse laiali saadetud. Mõnes sõjawäes on wäeosad juba rahu ajal kaartide tagawaraga warustatud, mida muidugi alaliselt wärskendatakse. Kahjuks ei wõi meie sellega kiidelda, et wabadussõja aegu oleksime olemasolewat materjaali alati osanud kasutada.

Lõppeks weel mõni sõna „kaartide saladuse“ kohta. Wäga paljud tarwitawad sõna „salajane“ kurjasti, unustades, et saladus on ainult wõimalik äärmiselt piiratud arwul olemasolewate asjade kohta, ja need riigid, mis omi kaarte salajasteks tahawad teha, saawutawad ainult eitawaid tagajärgi, sest sõjawägi ei oska kaarte kasutada, kuna nad waenlase korralduses ikkagi olemas on. Inglise, schweitslaste ja teiste rahwastel on wähesalajasi kaarte. Nende arw peab piiratud olema.

D. Salaagendid.

Seks, et wõoral maal luureteenistust korraldada ja poliitilisi intriige sõlmida, on tarwis ustawaid inimesi, kes andunud oma tööle ja riigile, mille teenistuses nad seisawad.

Praegusel ajal on laialdane, sääluures alaliselt töötaw luureorganisatsioon salaagentide tarwitamise omaks tunnistanud, andes neile täiesti kindla seisukoha teiste teadete muretsemise teenistuse agentide keskel. Salajasteks agentideks sõna kitsamas mõttes nimetatakse liik isikuid, kes, olles selle riigi alamad, mille teenistuses nad seisawad, oma tegewuse eest nagu kõik muudki riigiametnikud tasu, s. o. palka saawad. Salaagentide teenitud raha on ainult abinõuks, mitte aga eesmärgiks, kuna paljud töötawad

isegi ilma mingi tasuta, ainult isamaale kasu saatmisest aetud.

Nii ei saa siis salaagente milgi moel spioonidega segada.

Eeskujulikult on salaagentide kaudu teadete kogumise teenistuse sakslased korraldanud. Kawatsedes Austriaga sõda alata, tegi Bismarck Preisi salapolitsei ülemale Stieberile ülesandeks Böömimaal luuramist korraldada. See silmapaistew politseinik pani oma organisatsioonile aluse terve salaagentide aheliku, suuremalt osalt Preisi alamate, nagu endiste sõjawäelaste, kommersantide j. t., Böömimaale väljasaatmisega. Aprillist 1864 a. kuni maini 1866 käis ta päewapiltniku näol kõik tähtsamad Böömimaa punktid ise läbi, müütades wahel ka alabastrist statuette, mis usulise hardumuse ja pornograafia objektideks. Ta uuris eelseiswa sõja tegewustiku alal asuwate elanikkude meeoleu ja asetas tarwilikkudesse kohtadesse nõutawa arwu salaagente. Hästi läbimõeldud korraldus tõi informatsiooni suhtes preislastele määratud kasu, ja sellega on suuresl määral seotud Austria kaotus.

Otsustades ka teise naabriga arwed lõpetada, tegi raudne kantsler pärast 1866 a. sõda samale Stieberile ülesandeks Prantsusmaal teadete kogumise teenistust korraldada, kuid suuremal määdul. Suurte kogemustega Stieber seadis asja nelja reisiga Prantsusmaale korda. Ta paigutas 12¹/₂ kuni 13¹/₂ tuhat salaagenti Ülem- ja Alam-Rheini, Moseli, Merti, Wogeeside, Jura, Ardennide, Marne, Ülem-Loire, Doube, Põhja, Seine ja Oise departementidesse ning Elsas-Lothringisse. Nende agentide hulgas oli 4 kuni 5 tuhat põllumajanduse ala töolist, kelle pääle prantslased kui sõnakuulelikkude ja karskete inimeste pääle väga häätahtlikult waatasid: 7 kuni 9 tuhat Saksa naistenijat, eriti kohwikute ja restoraanide, joogilokaalide ja wõrastemajade jaoks; 7 kuni 9 tuhat endist wäikese algharidusega all-ohwitseri, paigutatud mitmesuguste Prantsuse kaubandusliste ja tööstusliste ettewõtete juurde, wõi kes rändasid proowireisijate ehk lihtsalt turistide näol, nimetades end awalikult preislasteks, luksemburglasteks, saksenlasteks, baadenlasteks; 40 noorukest ja kena preislannat, kes Ida-Prantsusmaa sõjawäe garnisonide puhwetitesse asetati. Ja lõpuks 200 naistenijat, suurkananliste klientide adwokaatide, arstide, ametnikkude, ohwitseride ja teiste juurde paigutamiseks, kelle juures nõudmine Saksa naistenijate järgi väga suur oli, sest pääle majapidamise talituste ja laste eest hoolitsemise olid nad wiimastele ühtlasi ka esimesteks Saksa keele õpetajateks.

Need salajased agendid saatsid wõõral maal, igat seltsi takistuste keskel, hädaohtudest ümbritsetud, oma isamaa kasuks määratu töö korda. Nende tõttu oli Moltke peaaegu alati wastase seisukorra ja elanikkude meeoleolu kohta orienteeritud.

Kuidas sakslased teadete kogumist salajaste agentide kaudu organiseerisid ja missuguste abinõudega nad seda saawutasid, wõib näha järgmisest.

Kui sakslastel oma kodumaa piirides kitsaks jäi, kasutas walitsus soodsaid tuuli, mis talle Wenemaal puhusid, ja hakkas wiimase piiridesse oma elanikkude üleliigset hulka asumisele saatma. Ühest küljest awasid sakslased seega enda turud, kuid pääasjalikult walmistasid nad seega teed, et Wene territoriumist edaspidi isegi isuäratawat osa oma kätte kiskuda.

1904 a. oli sakslasi Weiksell maadel 500.000, s. o. 5% terwest elanikkude arwust; Grodno, Kowno ja Wilno kuberman-gudes 40.000, s. o. 1^o/_o, Wolõnias — 60.000, s. o. 2% ja Podolias — 15.000, s. o. 5^o/_o elanikkudest. Üldse elutses Wenemaal sakslasi umbes 2 miljoni.

Sakslased ei asunud mitte ükskõik kuidas, waid nähtawasti kindla wäljatõõtatud kawa järgi. Sakslaste osawasti maskeeritud poliitika paigutas Poola kuningriigis omi koloniste piki raudteid, Weikseli kallastikku mööda, üle Plotski ja Nowogeorgiewski Warssawi wiiwate teede äärde, ümbritses enda walwuritega igast küljest lwangorodi. Siis haarasid Saksa kolonistid weel oma kätte kõik tähtsamad punktid ja sõjalis-strateegilised teed Leedumaal, Wolõnias ja Podolias. Piki maanteid Kiiew-Brest-Litowski maaalal, piki Polesse ja Lõuna-Õhtu raudteid moodustasid Saksa asundused ühtlase massi. Dubno ümbruses asus terve Saksa asumaa, kus elas 307.000 sakslast. Kowno fortide ümber Kowno ja naabermaakondades elas 15.000 kolonisti, maaalal üksikute fortide, laagri ja Neemani raudtee silla wahel leidis kümnekond wabrikuid, mis Saksamaa alamate omandus. Kowno ja ta fortide ümber asuwaid maaalasiid püüdsid sakslased omandada. On iseenesest mõistetaw, et see polnud mitte juhuslik nähtus, waid juba warem läbimõeldud kawatsuse tagajärg.

Kõik need kolonistid olid Saksa walitsusel luure agentideks, suureks korralikult organiseeritud „salaagentide“ armeeks, kes asusid soojadel kohtadel, walitsejatena, metsnikkudena, ülewaatajatena, õpetajatena, sellidena ja iseseiswate töösturitena wõi kauplejatena, käsitöölisena ja muudel aladel töötawatena.

Kõigest, mis öeldud, on selge, mäherdune ülitu jõud peitub luuramises „salajaste agentide“ kaudu. Peab veel ütleva, et Saksa salaagente waliti kõigist seltskonna kihtidest, alates herrastest, kes salongides liiguwad, „hoowi“ teewad juhuse korral intrigeeriwad, noortele pilluritele raha laenawad jne., kuni wiltsate põhikihtide esitajateni, kes mööda kõrtse ning kasarmute ja arsenaalide ümber longiwad ja lettide juures kuulatawad. Paigal elawad salaagendid moodustawad tervele süsteemile aluse. Kuid mõnes suhtes pole nende tarwitamine sünnis. Kui kaua nad ka maal ei oleks elanud, palju ka aklimatiseerunud, ikkagi wõiwad nad kahtlust äratada, mis wõib juhtuda kõige tarwilikumal silmapilgul. Seepärast olid Saksa walitsusel ka liikuwad salaagendid olemas. Samuti olid informeerimise teenistuses ka Saksa kommersantide leegionid, mis üle terve maailma laiali külitud, aga samuti ka aegajalt igasse maailma nurka lendawad Saksa proowireisijate karjad. Need kaht tüüpi informaatorid, s. o. paigal püsiwad ja liikuwad, silmas pidades omi isiklikke huwisid, warustawad ühtlasi ka kodumaa walitsust hulga kõrge wäärtusega teadmistega.

Peene töö jaoks läheb muidugi ka enam peenendunud töötajaid waja. Silmapaistwad teened on ses suhtes suurtel Saksa finansistidel. Olles sütepäraselt informeeritud selle maa poliitilisest ja rahalisest seisukorrast, kus nad on asunud, ei jäta nad juhust, et omi teadmisi poliitilisteks eesmärkideks kasutada.

Kogudes salajasi agente enda alamate keskel, nõudis Saksa kindralstaap, et iga agent warjaks end tingimata mõne offitsiaalse ametiga, mingisuguse tegewusalaga, mis lubaks igale ühele öelda, et ta elab oma enda tööst. Saksa kindralstaabi pääteeneks oli — oskus enda agentide jaoks sarnast seisukorda luua, mis nende teadete kogumise tegewust täiesti warjas.

Igal juhtumisel on salaagendid — kartust ärataw luurejõud, ja temaga meie humaansel aastasajal wõidelda on raske, kuid möödapäämatult tarwilik. Sest see on rooste, mis sööb rahwa riiklist jõudu ja wõimu, eriti meie päiwil, kus äärmisi sotsiaalseid ideid jutlustatakse.

E. Spionaash.

Andeka sõjaeriteadlase hoolas ja püsiwust nõudew töö trükitud materjaali, s. o. kaartide, raamatute ja ajalehtede kaljal, ühes sõjaajaloo, maadeteaduse ja statistika tundmaõppimi-

sega, õnnab muidugi võimaluse naabri plaane ja kawatsusi, juhtumisel kui temaga tuleb sõdida, samuti ka ta sõjawäe arwulist suurust ette aimata.

Kuid need on ainult oletatawad andmed. Kasutades neid tulewase tegewuse kawa kokkuseadmisel, pole me ikkagi kahtlusest wabad, kas me oletused täpipäälsed. Oletada ja teada — on oluliselt ka's iseasja.

Tahtmine teada, nimelt täpipäälselt teada, sunnib iga riiki püüdma naabritelt tarwisminewaid teateid omandama. Kuna aga keegi neid muidugi wabatahtlikult ei anna, tuleb nende muretsemisel äraostmist tarwitada.

Kõik isikud, kes, materjaalsetest huwidest aetud, saladusi, mis neile usaldatud, müüwad, nimetatakse spioonideks. Kuinad samal ajal oma isamaad ära annawad, on nad ühtlasi ka äraandjad. Just wiimast liiki isikud ongi tähtsate ja huwitawate saladuste omanikud.

Mida rohkem maa ühte hoiab, mida rohkem patriotismitunne arenenud, seda raskem on muidugi inimesi äraostmise teel äraandmisele meelitada.

Euroopas teab seltskond juba väga hästi, et riigikaitse kohta käiwate saladuste müümine on kuritöö. Kuid siiski leidub küllalt kurjategijaid

Luure jaoks spioonide abil on kõige päält waja spioonide büroo organiseerida. Spioonide büroo eesmärk on spioonide muretsemine ja kaswatamine, nende tegewuse juhtimine teatawais raioonides ja sõjawäe luure keskorganidega läbikäimine.

Kritiseerides oma maa luure tegewust, nõuawad väga tihti paljud lehed ja ajakirjad spioonide arwu suurendamist, nende arwu wähesust rahalise puudusega seletades. Raha mängib salakuulamise teenistuse organiseerimisel kahtlemata väga suurt osa, kuid wiimase edukaks tegewuseks ei ole rahast üksinda küllalt; läheb weel oskust. kogemusi ja metoodi waja. Wõimata on ju wälja uulitsale minna ja öelda: „Meile läheb hää tasu eest spioone waja“. Muidugi ei wasta keegi sarnase kutse pääle. Spionaash on salajane ja häbistaw amet ning nõuab seepärast enda jatkumiseks salajast tegewust ja abinõusid, mida ainult ülesseatud eesmärk õigustab. Neid, kes spiooniks soowiwad olla, on wähe, tarwis on neid aga suurel hulgal, sest pääle territooriumi laialdase ulatuse, kus töötada tuleb, satuwad väga paljud spioonid politsei kätte ja langewad reast wälja, mis seega alalist täiendust nõuab. Neid, kes spioonideks hakkawad, on wäga wähe, sest igaüks teab väga

hästi, et sarnast liiki tegewuse pääle seltskonna arwamine kõige suurema põlastusega waatab, ja inimesel, kes kohtu kätte sattunud, pole mitte üksi raske endale mingit ametit muretseda, waid leidub isegi wähe inimesi, kes temaga harilikus elus läbikäimist tahaksid jätkata. Seepärast on spioonide muretsemine äärmiselt raske ülesanne, mis sarnase saagi püüdjailt peent psükoloogilist tööd nõuab. Ei ole waja mitte ainult inimest leida, kel oma seisukoha kaudu seltskonnas võimalik oleks nõutawat salajast teadet muretseda, waid kes ka enda moraalsete põhielementide tõttu wõiks kokkulepet südame-tunnistuse ja kohusetunde wahel lubada. Kuid ka sellest on weel wähe; on tarwis seks walitud subjekti kuni kuritööni wiia ja seda nii, et ta enneaegselt suud ei awaks ja enda eksitajat wälja ei annaks. Nii siis, rõhutame weel kord, on waja peent psükoloogilist tööd. Nõukogude Wenemaa on weel teise aluse leidnud — III internatsionaali, mis kui wõitlusorgaan kapitalistliku korra wastu muidugi juba asja olulise mõiste tõttu wastupidistel alustel olewa korra jõu ja wõimiste kohta teateid püüab muretseda.

Spioonid on liikuwad ja kindlad ehk kohalikud, lihtsad ja paaris töötawad, wabatahtlikud ja kes seks sunnitud. Nende wähe on täiesti selge, kuid see liigitus on nii öelda akadeemiline. Tegelikult on otstarbekohasem neid kolme liiki jagada, nagu seda tegi Deloi, suurtükiwäe direktor Prantsuse sõjaministeriumis, Rheini protsessi puhul Dreifussi asjas. Esimesse spioonide liiki kuuluwad need, kes teadete edasiandmisel selle kohta, milles tõeliselt asi seisab, küllalt teadlikud pole. See spioonide liik on kõige arwurikkam, kuid ei too palju kasu; ainult juhused annab neile midagi tõesti tähtsat kätte. Sellele järgnewad need, kes oma teenistuse seisukoha tõttu wõiwad ametlikke dokumente muretseda, mis ise enda eest kõnelewad. Neid dokumente wõiwad muretseda: käskjalg, kirjutaja, teenija ja sagedasti ka kõrgemal seiswad isikud. Niiugused dokumendid adresseeritakse igatahes spetsiaal organidele, puudutawad järelikult mingi küsimuse erilist külge, ega wõi seega isikutele, kes asjaga kursis pole, mõistetawad olla. See, kes sarnase dokumendi kinni püüdnud, peab seda täiendama, üht-teist aimama, mõtet arendama, ühe sõnaga, fantaseerima, ning selles just sarnast liiki teadete nõrk külge peitubki. Kuid kõige kardetawamad on aga kolmat liiki spioonid, s. o. need, kes kesk-jaotusorganide juures asuwad, küsimusest tema terwikus ja täiu-

ses aru saavad, temast kõige olulisemat wõiwad edasi anda ja käsitatawa küsimuse tugewaid ja nõrku külgi selgitada. Sarnaseid teateid wõiwad ainult kõrgel seiswad isikud wõi ohwitserid, kes esimese järgu tähtsusega riigikaitse küsimuste kallal töötawad, edasi anda.

Mida kõrgem seisukoht spioonil, seda suuremat põlgust peawad tema wastu need tundma, kes teda kasutawad. Niisuguste isikutega käidakse neid arwesse wõtmata ümber, sest nad seisawad täiesti tööandjate wõimuses; seda liiki spiooni on alati kerge walitsusele, keda ta ära annab, wälja anda. See-pärast on mõistetaw, miks need, kel kõrgemat liiki äraandjatega tegemist, kõik abinõud tarwitusele wõtawad, et, kui südistust waja, seks algusdokument käes oleks.

Spioonid jagunewad weel, samuti praktiliselt, teenistuse järgi kahte liiki. Spioonid, kel teataw tegewuse raioon, s. o. niisugused, kellele uurimiseks teatawa aja jooksul mingisugune kindlus, linn, sõjawäe osa on antud, ja niisugused, kellele üksikud ülesanded: plaani, sõjariista mudeli warastamine, mingi harjutuse jälgimine jne. osa kas saawad.

Preisi spionaashi büroode ülemad Brüsselis, Genfis, Milaanis ja teistes linnades Richard Kuer, Wild, Kellermann, Foines, Müller ja teised — olid omal alal meistrid, kuid kõige andekam neist oli tingimata esimene, keda Prantsuse luure osakond juba 1891 a. pääle tundis ja asjata püüdis ära osta. Mitme aasta kestwusel oli ta Brüsselis büroo juhatajaks ja juhtis Kirde-Prantsusmaa osas spioneerimist. Ta polnud sugugi mõni hari-lik spioon, sest tal polnud mitte üksinda annet, waid ka armastust oma töö wastu. Tegewuse algul läks Kueril kõik hästi ja ta unistas „spioonide Napoleoniks“ saada, lootes teenetega isamaa wastu enda reputatsiooni jälle üles upitada, mis arwatawasti ta eelmise elu läbi suuresti oli kompromiteeritud. Kuer korjas tähelepanemiswäärt osawalt spioone, juhtis neid suured hulgad Prantsusmaale, tegutses ässitamisega, andis parajal ajal omad spioonid wälja, teenis oma ülemate rahulolemise ja oli isegi läbikäimises Prantsuse luure osakonnaga. Saksa kindralstaap hindas oma Brüsseli spionaashi büroo ülema osawust kõrgelt ja oli talle, energilise tegewuse eest, mida ta Maasi fortide asjas awaldas, wäga tänulik. Kui Prantsusmaal showinistlikud lehed esimest korda kisa tõstsid, et Belgia on Saksamaa poolt ära ostetud, tõusis kõigil Pariisi bulwaaridel kära. Terwe Prantsusmaa oli pahane, ja Saksamaal tuli iga hinna eest oma naabrimaa awalikku arwamist rahustada. Kuer sai luure osakonnalt Berliinist juhatuse ühes käsuga, asja, mis

nimetatud fortide juurdepääsu puutub, Prantsuse walitsuse spioonidele edasi anda. Kuer määras Prantsuse agendile Lajou'le kokkusaamise ja seletas, et ta aktiivset spionaashi Belgias ei taha juhtida ja tegi ettepaneku, et wiimane selle ülesande täitmise enda pääle wõtaks. Lajou ei öelnud ja ega ei, wiwitas asjaga, teadustas ettepanekust Pariisi, ütles siis saadud juhatusel põhjal lahti. Prantsuse kindralstaap tegi sellest järelduse, et tõelist läbikäimist Belgia ja Saksa kindralstaapide wahel olemas polnud, kui wiimasel wõimalik polnud esimeselt otsekohe teda huwitawaid plaane muretseda, waid oli sunnitud seks spioonide kaasabi tarwitama. Prantslased rahustusid, kuna sakslased, et neil korda oli läinud Pariisi petta, oma ette naersid.

Preisi kindralstaap, nagu ülemal juba öeldud, oli Kueri tegewusest waimustuses, kuid warsti muutus kõik: Berliini luureosakond hakkas kaebama, et saab wastukäiwaid teateid, mis wahel kuni absurdini ulatawad. See oli ajal, kui Prantsuse wälisluure Kueri Lajou kaudu mitte üksi nõutawaga ei warustanud, waid ka sellega, mida ta ei palunud. Üksikasjad selle kohta järgnewad omal kohal. End haawatuna tundes, wastas ta mitu korda: „Minu agendid ei ole kindralstaabi ohwitserid; nad muretsewad ja toowad, mida wõiwad. See on teie asi — materjaali läbi waadata ja walida“. Kuid sellega ei olnud okkad, mida Kuer enda teelt leidis, weel kadunud. Iga kord, kui tal korda läks mõnda haruldast ja tähelpanuwäärset teadet muretseda ja kui ta arwas, et raske ülesande meisterlikult on täitnud, tänati teda Saksa luure osakonnas ja soowiti talle õnne, kuid lisati harilikult juurde: „Teie toote weidi hilja, meil on ta juba olemas“. Ja sõnu kinnitasid nad tõendustega. Kueri enesearmastus ja auahnus kannatas selle all lõpmata; teda piinas alaliselt mõte: kes küll see wõiks olla, kes ta jalge eest heina ära niidab, kes segab teda ta unistust saawutamast? Preisi kindralstaabis teatati talle hää meelega, et tal on wõistleja agendi näol, kes mitte üksinda Prantsuse kindralstaabis ei liigu, waid kes, wõib olla, sääb isegi asub. Kuer juhtis siis arusaadawalt mõtted sinnapoole, et wõistleja nime teada saada, kes ta tagaplaanile oli nihutanud ja kõik ta tulewikuunistused häwitanud, ning andis mõista, et kawatseb lähemas tulewikus teenistusest lahkuda.

Ja nüüd hakkas Preisi spioon Prantsuse agendile Lajou'le ettepanekuid tegema, awaldades soowi Prantsuse luure osakonnaga läbikäimisse astuda. Kuer kirjutas selle ülemale, kolonel Sandguerile kirja, talle teenistuseks walmisolekut pakkudes. Lajou ei jõudnud weel Kueri kirja Sandguer'ile edasi

anda, kui äraandmine sellesama spiooni ja äraandja kaudu, kes Preisi sõjalisele agendile, kolonel Schwarzkoppenile, Pariisis teateid muretses, Preisi kindralstaabile teatawaks sai. Preisi kindralstaap, wõib olla, Kueri hinge salajamaisse soppidesse tungides, ei tahtnud andekat agenti kaotada ja wiis ta Wene frondile üle.

Teine, kes mitte vähem andekas polnud, Saksa spionaashi büroo ülem Müller, keda juba nimetatud, oli Brüsselis weel 1905 a. omal kohal. Ta oli kuulus pääasjalikult oma oskuse tõttu spioone koguda, samuti ka end grimeerida. Wiimane kunst lubas talle Brüsselis mitut korterit pidada ja mitme sala nime all elada. Olles Prantsusmaa kirdeosas spioonidele juhiks, rändas Müller sääli tihti, end wahel waimulikuks, wahel müürsepaks, politseinikuks grimeerides, ja tungis igale poole, kuhu soowis. Omal esimesel sõjawäelastega läbikäimise soetamisel ilmus ta sagedasti Prantsuse salapolitsei agendina ja palus spiooni püüdmiseks kaasabi, saades seega kergeusklikke oma wõrku. Kui Müller, kes, olgu muu seas öeldud, haruldaselt hästi ähwardawat hädahoitu ette oskas aimata, tundis, et oma tegewuses juba kahtlust äratas, sõitis ta kiirelt Brüsseli ja tuli siis jällegi wanasse kohta tagasi, kuid juba teise grimmi all. Harwa tegutses ta üksinda, waid alati teiste agentidega koos, kes reisijatena olid rietatud ja salasepituste intriige sõlmisid. Ta oli enda agentidega schiffreeritud märkide abil kirjawahe- tuses ega pidanud mitte üksinda ise hoolega nende tegewust silmas, waid korraldas asja nii, et kõik spioonid üksteist silmas pidasid. Üks Mülleri agentidest pääsis kirjutusmasinate müüja näol ühte Prantsuse korpuse staapi ja kasutas kirjutaja tähe- lepanematust, et säälsamas asuwate salajaste paberite sisuga tutwuneda.

Saksa spionaashi büroo ülem Genfis, Kellermann, mõtles niinimetatud „Inglise karawani“ välja. Wiis meesterahwast ja kolm naisterahwast, kõik Inglise tüüpi, reisisid harilikult mööda sõjalise tähtsusega linnu, uurisid kõik läbi ja tegid kõigest sel- lest, mis neid huwitas, salajase aparaadiga üleswõtteid.

Keegi Morice Berto oli 1909 a. Sedanis spionaashi büroo eesotsas ja pidas Saksa luure osakondadega kirjawahetust. Et kahtlustuste käest Prantsuse politsei poolt pääseda, adresseerisid osakonnad oma kirjawahetust Berto onu nime pääle, kes kohwikut pidas. Kuid asi tuli ilmsiks arusaamatuse tõttu onu ja wennapoja wahel. Berto onu andis liikewa brigaadi inspek- torite kätte ühe Saksa templit kandwa kirja, mis tema nimele Morice'ile edasiandmiseks oli adresseeritud. Kuid wiimane jõu- dis siiski põgeneda, wiies endaga kaasa selle keerulise organi-

satsiooni jäljed, mille abil ta Saksa walitsust Sedani sõjawäelise elu kõige wärskemate sündmuste kohta kursis hoidis.

Kogemused on näidanud, et suurem hulk spioone, alates oma ametit isegi mõnel hää sihiga põhjusel, muutusid lõppude lõpuks kahekordseiks spioonideks, s. o. töötawaks mõlemale poole. See fakt on täiesti arusaadaw, kui arwesse wõtta olukorda, milles spioonidel tuleb töötada. Esialgul läheb spioonil oma osawuse ja arukuse tõttu korda teateid muretseda, mis neid, kes teda wälja saatnud, huwitawad, sest wastuluurele on weel uue tegelase isik tundmata. Kuid hiljem, aja jookšul, eriti aga õnnestanud otsingute kordumisel ja juhtumisel, kui mõni suurema tähtsusega äraostmine awalikuks tuleb, satub politsei spiooni jälgile ja suuremal hulgal juhtumistest kukub ta sisse wõi saab wastuluurele niiwõrd tuttawaaks, et tal juba wäga raske on end territooriumil, kus töötab, näidata. Spioonile läheb aga edaspidiseks elamiseks waja raha, ja nimelt raha, mis kerge waewaga teenitud, ja niisugusel määral, et eluwiisi, millega ta harjunud, jätkata. Spioonide eluwiis on aga äärmiselt üksluine: Iga minut arreteerimise wõimalust kartes ja omades tarwitamiseks suuri rahasumme, ei mõtle ükski homse päewa ja kokkuhoidmise pääle, waid elab ainult käesolewa päewa jaoks, mängides oma teenistuse kaartidega maha ning raisates raha naiste ja lõbustuste pääle. Kui wõimalus oma tegevuse jätkamiseks lõpeb, otsib spioon wäljapääsu oma teenistuse pakkumises sellele riigile, mille wastu ta töötas. Seeläbi omandab ta esiteks wõimaluse maal, kuhu enam ei julenud ilmuda, wabalt wiibida; see lubab talle ka weel oma esimeste pere-meeste teenimist jätkata, omandades uusi kliente, kelle jaoks töötamiseks tal riigis, kus teda kõik tunnewad ja millele ta warem teeneid üles näitas, wõimalus awaneb. Senikaua kui kahekordne spioon lõwiosa oma tööst enda esimestele pere-meestele annab, paranewad ta asjad, kuid hiljem jõuawad mõlemad pooled, wõi üks neist enda spiooni tööwiisi kohta selgusele, ja siis on ta spioonide shargoonis „läbipõlenud“: teda tänatakse teenete eest, s. o. öeldakse teenistusest lahti. Kui spioon warem tõesti hoole ja andumusega töötas, määratakse talle eluaegne paiuk, muidugi mitte isiklikult tema pärast, waid teiste spioonide ergutuseks ja et neile lootust anda, ausa töö korral, wanaduse päiwil elamiseks kindlustust leida. Kuid suuremal hulgal juhtumistest öeldakse ta lihtsalt kohast lahti. Mõned lepiwad enda saatusega, kuid enamik läheb skandaali pääle wälja, koputades kõigi uste pääle, nõudes enda tööde eest tasu, muidugi hoolega lahtilaskmise pääpõhjuseid warjates. Sarnane kära, mida spioonid teewad, on äärmiselt kah-

julik neile, kes neid tarwitasid, sest esiteks asub awalik arwamine luure orgaanide kohta, kes omi möödapääsmatuid patte ei oska warjata, eitawale seisukohale, teiseks mõjub see aga rusuwalt töötawaisse spioonidesse, eriti neisse, kes oleksid walmis selle häbistawa ameti pääle hakkama. Teised läbipõlenud spioonid teewad lehtedes paljastusi ja rikuwad asja ennast. Seepärast käiakse nendega, kui maa seadused seda lubawad, järsult ümber, neid wangistades wõi administratiiwses korras ääremaadesse wõi eriti seks määratud koloniidesse wälja saates; riikides aga, kus sarnased mõõdud mõeldawad pole, lähewad spionaashi büroode ülemad, moraalsest punktist waadates, isegi wäga inetu teo pääle wälja, „läbipõlenud“ antakse lihtsalt wastasele wälja.

Nii anti keegi insener Schoren Prantsuse luure osakonna agendi poolt, kes Saksamaal töötas ja omad teated tähtede H. S. 4. all Pariisi saatis, Saksa kohtuwõimudele wälja. Schoren lõpetas teaduste kursuse Pariisi Tsentraal koolis, reisis palju ning teenis tehnilise kutusega kohtadel Brüsselis ja mujal linnades. Brüsselis tutwustas ta üht enda seltsilist prantslast Kruppi tehase ametnikkudega, ja see seltsiline kogus palju teateid. Nähtawasti ütles Schoren hiljem Prantsuse luure osakonda teenimast lahti, ja Prantsuse agent andis Schoreni sakslastele wälja. Schoreni üle peeti Leipzigis kohut ja ta mõisteti seitsmeks kuuks wangi. Samuti andis Prantsuse luure osakonna agent Jansen Saksa walitsusele wälja Millendorfi, kes Prantsusmaa jaoks töötas; ka andis kuulus Mathilde Belgia lehe „Le Soir“ teadete järgi sakslastele wälja kõik need agendid, kes Saksamaad Prantsusmaa kasuks ära andsid, et sel moel tüütawatest kaastöolistest, keda enam waja ei läinud, lahti saada — Keegi Bonnet, tagawara leitnant, joomar, üleni wõlgades, tuli, kuna tal elamiseks wõimalused puudusid, Brüsseli ja astus Kueriga läbikäimisse. Wiimane tegi, pärast mõnda tähtsuseta asja, Bonnet'le ülesandeks Prantsuse Amiens'i korpuse manöwreid jälgida ja andis talle 400—500 franki ette. Hiljem jõudis Kuer selgusele, et Bonnet'st saab wähe asja ja otsustas teda Prantsuse walitsusele wälja anda. Seks kutsus Kuer Prantsuse agendi Lajou endaga restoraani aega mööda saatma ja palus siis kohale jõudnud Bonnet'd oma tegewusest Lajou juuresolekul ettekannet teha. Mõni päew hiljem asus Bonnet Prantsusmaale uuele ekskursioonile, kus ta arreteeriti ja wiieks aastaks wangi mõisteti. Preisi spionaashi agentuuri ülem 1905 aastal Brüsselis, Müller, tahtis nähtawasti kõigest jõust Avignon'i spioonist Pélissier'st lahti saada ja saatis

ta, Prantsuse politsei walweloleku pääle lootes, ülesannetega Prantsusmaale. Kui aga Pélissier seda tegemast tõrkus ja mee-
leheitiga Prantsuse ajalehes „Le Journal“ paljastusi otsustas
awaldada, anti ta enda armukese poolt Belgia politseile, hiljem
aga „warguse pärast kapist“ Prantsusmaale wälja. Pélissier
mõisteti 20 aastaks sunnitööle.

Me wõime weel järgmise, wäga õpetliku juhtumise tuua.
Prantsuse luure osakond saatis Brüsselisse teenistusse kellegi
noore agendi, kellele mõne aja pärast „Coiffeur“ nimeks pandi.
Wististi märgates, et suurem hulk ta seltsimeestest ja kaastö-
tajatest end kahest söödast toidawad, tegi Coiffeur Saksa spio-
naashi büroo ülemale Wald'ile kirjaliku ettepaneku, et annab
üles kõigi spioonide nimed, kes Prantsusmaa kasuks töötawad.
Kuid Coiffeuri armuke, kes iga päew oma kaaslase taskud läbi
otsis, leidis Wald'ile määratud kirja ja teatas muidugi oma
kallikese kawatsusest kohe Prantsuse luure osakonnale. Wii-
mane komandeeris jalamaid agendi, kes Coiffeuri kiirelt Bel-
giast ära wiis, temaga arwed õiendas ja talle Greekamaal uue
teenistuskoha muretses.

Kõigest öeldust on selge, et spioonide üle walitsemiseks
läheb waja kindlat organisatsiooni ja kogunud
juhte. Täpikäälseid eeskirju, kuidas inimesi ära
meelitada ja neid kuritegudele tõugata, muidugi
wäljatöötada ei saa, seda enam, et kord juba proowitud
abinõu ja teguwiis, kui ta, kuigi ta wilja kandis, awalikuks tehtud,
enam ei kõlba. Järelikult läheb siin pahelistes asjades loo-
mingut ja äärmiselt arenenud algatuswõimet, inimese südame
tundmist ja lõpuks kartmattust waja. Ja siin „käsutab olukord“.

F. Ohwitseride salajased komandeerimised.

Üldiste järelduste selgituseks wäljamaa sõjawäe omaduste
kohta ja mitmesuguste kohalikkude asjade, ehituste ja tehni-
liste peensuste üksikasjaliseks tundmaõppimiseks tuleb aegajalt
naabermaadesse salaja spetsialiste komandeerida. Need üles-
anded pannakse harilikult ohwitseride, pääasjalikult kindral-
staabi ja tehniliste wägede ohwitseride pääle.

Napoleon tarwitas harilikult, tema poolt kawatsetud sõdade
eeli, luuramiseks, mis sõjakäigu plaani kokkuseadmiseks tarwi-
lik, enda kindralstaabi ohwitseri, insenere-geograafe, isiklikke
käskjalgu ja isegi kindraladjutante. Praegu meie poolt üleela-
tawal, alalise sõjaks walmisoleku ajajärgul, kus kogu maailm
sõjariistus, on need komandeerimised perioodiliseks waju-
seks saanud. Ohwitseride salajase wäljamaale komandeerimise
kasu suurt tähtsust said preislased tunda. 1866 a. sõja eeli
ilmus Austriasse, eriti Böömimaale, palju ümberrietatud Preisi

kindralstaabi ohwitseri, kuna seesama kindralstaap Prantsus-Preisi sõja eelsel ajajärgul omade ohwitseridega kõik Ida-Prantsusmaa maakonnad üle ujutas. Öngitsemise ettekäände all mõõtsid nad Marne sügawust, krokeerisid peaaegu awalikult Belfort'i, Langra ümbrustikke. Keegi wäga kõrgel seisew isik reisis oma tütreaga, kes maalimist mägisel maastikul harrastas, Wogeesis. 1868 a. sõitis Moltke ise salaja piiriäärsele Prantsuse maaalale. Muidugi seati tema järgi walwe, mis näitas, et alates 9. aprillist 1868 a. Preisi wäejuht kõik wõitluswäljad, mis hiljem Saksa sõjawäe kuulsaks tegid, kuni Moselini läbi sõitis.

Samuti saatsid ka prantslased 1870 a. sõja eeli omi ohwitseri Saksamaale. Üks nende kindralitest, Devau, täiesti kogunud ja asjatundlik sõjawäelane, tegi oma isikliku teekonna põhjal järelduse, et preislasi nimelt purustus ootab. Kindral Duran ei jätnud juhtumist kasutamata, et omi ohwitseri wäljamaale komandeerida, ja hoiatas walitsust Saksa ohwitseride wiimise kohta Moseli ja Wogeese wahel, tuletades meelde preislaste analoogilist teguwiisi Böömimaal 1864—65 a. Kuid Prantsuse sõjaministerium, lugedes enda sõjawäge wõitmatuks, ei wõtnud waewaks mingit abinõu julgeks läinud Saksa luurajate wastu tarwitusele wõtta. Ainult 1870—71 a. sõja jooksul olid prantslased, samuti kui terve sõjawäeline ilm, üllatatud neist tagajärgedest, mida sakslased üksikasjalisest sõjategewuse asukoha uurimisest olid ammutanud.

Iseenesest mõistetaw, et pärast sõda Saksa ohwitseride salajased wäljamaale komandeerimised tihenesid. Iga aasta algul tegid Suure kindralstaabi osakondade ülemad kindralstaabi ülemale ettekande tarwiliste luurangute kohta ohwitseride poolt. Moltke waatas ise üksikasjaliselt kõik ettekanded läbi ja komandeeris wäljamaale andekaid ohwitseri, neid rikalikult salajasest fondist tarwilise rahaga warustades. Wäga paljud neid salajastest teadete korrajatest püüti kinni.

Sakslasi jäljendades, hakkasid samuti kõik sõjawäed hoolsalt wõimalikke sõjategewuse paiku uurima, ilma et abinõude walikuga kitsid oleksid olnud, mille hulka ka ümberriietatud ohwitseride suurendatud hulgal wäljamaale saatmine kuulus.

Kuid peab siiski, tõe tunnistust andes, ütleva, et kuni wiimase ajani kõige osawamini Saksa kindralstaabi ohwitserid on tegutsenud. Kuid sündmused on näidanud, et sakslased on Jaapani ohwitseridega wõrreldes, kes sakslaste luure wõttes omandanud ja täiendanud, lapsed. Öpilased on omist õpetajaist üle.

Pikkamööda selgub, et juukselõikajate, wäikeste poodnikkude ja teiste jaapanlastest ametlaste hulgas meie asewalitsus-

konnas suurel hulgal ohwitseri, eriti spetsiaalsete sõjawägede ohwitseri leidus, kes alati midagi mõõtsid, nuuskisid ja sarnase punktipealsuse ja kannatlikkusega arwasid, mille üle me imestame, kui jaapanlaste elewandiluu, kilpkonna j. t. asjakesi silmitseme. Port-Arturis oli neid, näiteks, mitu inimest. „Läheme Jaapani päästaapi“, naljatasid Wene ohwitserid, Jaapani juukselõikaja juurde habet ajama minnes, ilma et oleksid aimanud, kui palju selles naljas tõtt peitus. Keegi inglane, kes Wladiwostokis kauples, wõttis endale jaapanlase selliks. Weidi aega enne sõda teatas wiimane peremehele, et peab omalt kohalt lah-kuma. Kuid inglane pidas väga enda jaapanlasest lugu ja tegi, püüdes teda tagasijäämisele meelitada, ettepaneku palka kolmekordseks tõsta. Jaapanlane polnud nõus. Mõni aeg hiljem sõitis inglane Tokiosse. Wõib endale kujutada ta imestust, kui tänaawal oma selli merewäe ohwitseri mundris kohtas. „Восточное обозрение“ (Nr. 29 — 1904 a.) jutustab, et ühes Jaapani juukselõikamisäris Wladiwostokis sündis järgmine juhtumine: Wene ohwitser haawas juukselõikajat, kes teatas, et ta on samuti ohwitser. „Русское Слово“ tsiteerib järgmist tõsi-asja: Ühel kasakawäe ohwitseril oli kutsariks jaapanlane, kellega ta nii ümber käis, kuidas meelde tuli. Kaks kuud enne sõja algust ütles kutsar, et peab koju sõitma, ja kadus ühel ööl saladuslikult. Nädal hiljem sõitis kasakawäe ohwitser Lja-onjanist Tjän-Tshini südant kergendama, ja mis ta leidis! Parema kohaliku wõõrastemaja „Astor haus'i“ puhwetis istub jaapanlane-kutsar, frandina riides, lõunastab mingisuguste Ameerika daamidega ja joob shampanjeri. Kasak jäi imestusest kangeks ja hõõrus silmi. Siis tõusis jaapanlane üles ja ütles: „Et kõigile arusaamatustele lõppu teha, lubage tutwustada — kindralstaabi kapten see ja see“. Wenelane ei kannatanud välja. „Noh... aga kuidas sellega lugu, et ma teiega just kõige wiisakamalt ümber ei käinud?“ Jaapanlane naeratas: „Sel pole tähtsust. Oma isamaa pärast saaksin ma halwemagagi hakkama. Siin on iga löök teene“.

Jaapani ohwitserid ei pannud halwaks ei olukorda ega seisust, et ainult ülesande täita. Esmalt õppisid nad kõige suurema hoolega mõne käsitöö selgeks ja kulutasid palju waewa, et Wene keelega tutwuneda. Nii oli Moskwa kaupmehe Smirnoff'i teendriks keegi jaapanlane, kes enne sõda, teadmata kuhu, kadus. Jaapanlase põgenemist seletas peremees sellega, et wiimases otsas „paganausulisega räbalasti ümber oli käinud“. Kuid asjade hulgas, mis kahtlane jaapanlane peremehele maha oli jätnud, tõmbasid iseäranis tähelepanu enda päälle raamatud, eriti aga Jaapani-Wene sõna-

raamat, mis Tokios wälja antud. Kõige rohkem kohta oli sääi kahekõnedel. Olgu neist mõned näiteks: „Kuidas on selle küla nimi“, „Tooge külawanem siia“, „Anna meile juht“, „Jätame teile haiged sõdurid maha.“

Jaapani ohwitseridele õiget tunnustamist andes, ollakse sunnitud miidugi tunnistama, et wäga suur osa nende tegewuse edust tuleb erilise olukorra arwele kirjutada, milles neil tuli töötada. Kõigepäält tundsid neile kaasa kohalikud elanikud, kelle hulgas neil iseäranis kerge oli end warjul hoida. Samuti oli neile kergenduseks kohalikkude keelte tundmine, see, et kaubandus nende kodumaalaste kätes oli, meie muretus ja wähenene arw, meile arusaamatud Jaapani ja Hiina ilma waadete eriwused, pääasjalikult aga terve Kauge-Ida rahwastiku moraalse iseteadwuse tõus, mis wõitlust Euroopa lähewate jõududega möödapääsmatuks tunnistas.

Eurcopas on lugu teisiti. Iga tegewus kutsub esile wastutegewuse. Kõik riigid olid sunnitud luurajate wastu terve rea abinõusid tarwitusele wõtma.

Nende salajaste komandeerimiste kohta ütleb tuntud autor Bronsar von Schellendorf järgmist: „Kõigepäält on waja püüda enda pääle wõimalikult wähen tähelepanu koondada, iseäranis aga mitte maa seadusi rikkuda. Ütleme muu seas, et kõigis maades on ühtemoodi keelatud ametnikkude äraostmise katsed ega lubata kindlustusi j. t. plaanistada. Kuid seadused ei keela olemasolewatel kaartidel parandusi teha, sest muidu wõib isegi kõige ilmsüütum turist kõige hirksamasse seisukorda sattuda. Kuid mida wähen on õigust enda kui turisti pääle waadata, seda enam tuleb oma ülalpidamise ja tegewuse kohta ettewaatlikum olla.“

Wõõramaa kindluse rekognostseerimist wõib ülepää ainult pääliskaudselt ette wõtta. Tuleb juba warem, sääiljuures wõimalikult üksikasjalisemalt, kindluse ajalugu tunda ja hoolega kõik juba olemasolewad plaanid ja joonestused läbi uurida. Kõik need dokumendid peawad sõjawägede luure keskosakonnas leiduma.

Kõik ohwitseride poolt toimetatud luurangud peawad kohalikkude asjade järgi olema orienteeritud ja nende eesmärgiks olema olemasolewaid teadmisi täiendada ja tekkinud muudatusi selgitada. Nii tuleb kindlust rekognostseerides kõige wähen joonistuste ja plaanide eest muretseda, kõik oma tähelepanu aga kindlustuste wõötuse, nende kuju, ühendus- ja weeteede süsteemide ning tööde pääle pöörda, samuti ka teateid koguda kahurwäelise relwastuse, magasinide, kaitseehituste kohta. Peab

püüdma teada saada, kas mingisuguseid muudatusi, mida sõjakunsti täienemine nõuab, pole ette võetud, kas ei ole üksikuid uusi iseseisvaid forte juurde tekkinud, mille ehitamine võib waateid, kus pääletungiks kõige kohasem front ära on märgitud, muuta. Samuti on tarvilik karnisoni vägede teenistust jälgida, et terve wäe kohta võida järeldusi teha.

Pääle selle tuleb liig kiirete järelduste tegemisest sõjawägede kohta, millega ainult pääliskaudselt on tulnud kokku puutuda, hoiduda. Et õiguse saada sõjawäe kohta arwamisi awaldada, tuleb temaga kaua koos elada, teda tõesti mõista ja osata teda ning ta kombeid hinnata. Ainult niisugusel juhtumisel on võimalik endale selgesti ja kindlalt tema väärtuste ja meelsuse kohta aru anda. Samuti on kasulik meeles pidada, et tähelepanija teeb raske wea, kui ta tema kohta nõuetega esineb, milledega ta kodus harjunud. Iga sõjawäe seaduste määrused peawad alalises ja waljus kokkukõlas seisma rahwa ja maa kommetega ja korraldusega, samuti aga ka rahwastiku iseloomuga“.

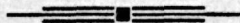
Teine, mitte vähem lugupeetud autor Rüstow ütleb: „Riigid, kes soowivad waenlase sissetungimise tagasilöömiseks walmis olla, wõi kel kawatsus pääletungi operatsiooni toime panna, peawad ergutama enda ohwitseride wäljamaate reisimist säälsete sõjawägede uurimiseks. Kuid on waja, et reisi kohad oleksid otstarbekohaselt määratud ja et komandeeritaks seks täiesti wastawaid isikuid. Oleks täiesti üleliigne ohwitsere saata, kes, et tarwilikke järeldusi teha, küllalt põhjalikult oma asja ei tunne ja kes ei oska maa keelt, kuhu nad sõidawad. Neid üllatab see, mis teise järgu tähtsusega, nad teewad järeldusi pidusöökide järgi, kus neid püütaks pimestada, kuna nad selle pääle, mis tõesti tähtis, tähelepanu ei pööra. Kahjuks pole walik sagedasti küllalt rahuldaw, mille põhjuseks protektsioon ja kokkuhoidmine. Sarnaste komandeerimiste jaoks walitakse rikkaid, et riigile mõnisada tuhat kokku hoida, arwates, et niisugune isik toimetab töö riigile ilma kuludeta. Kuid harilikult eksitakse ses suhtes, sest rikkad on sagedasti vähem kokkuhoidlikud kui waesed. On soowitaw, et ülemus waliks komandeerimiseks selleks kohaseid ohwitsere ega poleks nende wastu ihnus, pidades meeles, et isegi kõige kokkuhoidlikum inimene ei wõi reisi puhul samade kuludega, mis tal kodus, läbi saada“.

Teadete Roguja peab ainult kindlaks tehtud fakte edasi andma. Kui see võimalik pole, tuleb õiendada, et muretsetud teade on kuuldus ehk oletus. Komandeerimisele minnes waja muidugi enne hästi asjaga tutwuneda. Juhatusi, missuguseid wõtteid salajase ülesande täitmiseks tarwitada, pole muidugi

wõimalik anda. Kõik peitub warjatuses, mis kuni pettuseni ulatub. Maalige maastikke sõjawägede asukohtadel wiibides, rääkige wabrikutööstusest kindluse raioonis ja leppige kui wäljamaalane sellega, mis juhtub kuulma. kui õnnestab kokku juhtuda kellegagi neist lobasuudest, kes kõigest räägiwad, kõik teawad. Sarnane inimene täidab teie kohuseid paremini kui teie ise.

Friedrich Suur ütles: „Sõjas tuleb lõwi waprust rebase kawalusega ühendada“. Kawalus õnnestab säääl, kus jõudu kaotus ootab. Seepärast on tarwilik mõlemaid kasutada. See on wibule tagawara nõõriks, ja kui sagedasti jõud jõule wastu peab, tuleb tal samuti sagedasti kawalusele alla anda.

Ka isegi salajaste rekognostseerimiste puhul ilmutawad Preisi kindralstaabi ohwitserid haruldast waprust ja leidlikkust. Kord pärast 1870—71 aasta sõda waatas meriwäe leitnant, warustatud Prantsuse sõjaministri poolt alla kirjutatud loaga, igakülgselt St. Valerien'i fordi läbi. Kui meriwäelane läbi lastud, telegrafeeris komandant, et kindlam oleks, sõjaministrile, kes wiiwitamata käsuga wastas, külalist arreteerida. Kuid Prantsuse mundrissa riietatud Preisi kindralstaabi ohwitser oli juba kadunud.



Ilmasõja strateegilised plaanid.

(Järg).

Moltke teostas oma plaani järgmise kawa järele:

P a r e m t i i b :

- 1-ne armee, v. Kluck — 4 wälja- ja 3 reserwkorpus ;
- 2-ne armee, v. Bülow — 3 wälja- ja 3 reserwkorpus ;
- 3-as armee, v. Hausen — 2 wälja- ja 2 reserwkorpus ;
- 4-as armee, Würtembergi prints — 2 wälja- ja 2 reserwkorpus ;
- 5-es armee, Saksa kroonprints — 4 w. ja 31/“ 2 r. k.

Kokku 27¹/₂ jalgwäe korpus ja 8 ratsawäe diwiisi.

W a s a k t i i b :

- 6-es armee, Baieri kroonprints — 4 w. ja 1 reserwkorpus ;
- 7-es armee, v. Geering — 2 w. ja 1 reserwkorpus

Kokku 8 jalgwäe korpus ja 2 ratsadiwiisi.

Ida frondile — Wenemaa wastu — koondati 8. armee v. Pritwitzi juhatusel, 3 wälja- ja 1 reserwkorpus, 1 reserw- ja 1 ratsadiwiis.

Kõigi Saksa wägede suurus oli sõja alguseks 40¹/₂ korpus, mis moodustas 94 jalgwäe ja 11 ratsawäe diwiisi.

Jõudude paigutus %-liselt oli järgmine:

- lääne frondil 84%
- ida frondil 11,7%
- rannawalwe 4,3%

Lääne frondi parema tiiva tugewus, mis ümberhaaramiseks määratud, oli 60% kõigist mobiliseeritud wägedest ehk 77%, kõigist lääne frondi wägedest. Schlieffeni plaani järele

oleks parem tiib veel tugewam — niimelt 80% kõigist mobiiliseeritud vägedest — olnud. Nagu eelpool tähendatud, ei olnud Nooremal Moltkel oma eelkäija Schlieffeni anderikkust. Käripimised, mis ta Schlieffeni plaani kallal ette wõttis, alandasid plaani wäärtust. Ka edaspidi tegi Moltke suuri wigu strateegilise plaani kahjuks. Esimeste lahingute ajal, kui Prantsuse wäed Elsass-Lothringisse ja wenelased Ida-Preisimaale ähwardasid tungida — palub Baieri prints oma 6. ja 7. armee kõwendamiseks Moltkelt abi, sest oodata olewat prantslaste pääletungi. Moltke määrab seks otstarbeks paremalt tiiwalt 6 diwiisi.

8-da armee juhataja v. Pritwitz, kes Rennenkampffi ja Samsonowi wägede ülekaalulisel pääletungil taganema on sunnitud, kõrwaldatakse ametist ja määratakse tema asemele Hindenburg ühes Ludendorffiga. Sellest on veel wähe. Hindenburgile antakse 3 korpust, mis lääle frondilt wõetud. Kuid need korpused ei jõua määratud ajaks ida frondile. Hindenburg saab ilma nendeta walmis. Nii ei wõta need korpused ei Marne ega Tannenbergi lahingutest osa. Kokkuwõttes nõrgendab Moltke oma löökosa 14 diwiisi wõrra.

Kogu ilmasõja ja Euroopa saatus oleks, wõib olla, hoopis teisiti olnud, kui need 14 diwiisi otsustawast löögist Marne ääres oleksid osa wõtnud...

Prantsusmaa.

Prantsusmaa strateegilise plaani arenemine (ewolutsioneerimine) on väga huwitaw. See arenemine kujutab järk-järgulist üleminekut passiwsest kaitsest energilisele pääletungile.

Pääletungi waim oli prantslaste plaanides wõrdlemisi noor ja tõusis just mõni aasta enne sõda iseäranis suurejõuliselt esile. 1870—71 a. sõda lõppes rahuga, kus kolmas Prantsuse wabariik oma täielist lüüasaamist tunnistas. Noorele Prantsuse wabariigile järgnesid rasked päewad: sõjast laastatud maa, uus poliitiline riigipiir, mis endisest riigiterritooriumist suure lahmaka ära lõikas, noor sõjawägi oma wähe kogunud juhtidega, suur kontributsioon — kõik see lasus rängalt noore wabariigi õlgadel. See olukord oli täieline wastand Saksa-maa — kui wõitja — olukorrale.

Prantsuse pääletungi waim oli surnud. Kõigi strateegiliste kawade eesmärgiks oli riigi idapiiri passiwne kaitse — uuel Saksa pääletungil. Selleks kawatseti ära kasutada Mooseli — Maasi jõgede looduslikku tõket, mida kõwendati Verduni, Epinali, Belforti kindlustega.

Uue sõja tekkimisel Saksamaaga kawatset Prantsuse kindralstaap oma sõjawäe nende kindluste warju peita ja siin passiivsele kaitsele asuda.

Prantslased / teadsid, et see esimene kindluste wöö on ainult ajutiseks kaitseks Saksa löögi wastu. Aja jooksul muraks sakslased siit ehk säält frondi läbi, ja prantslastel tuleks uus wastupanu positsioon walida. Selleks kawatseti ära kasutada Pariisi ümbruses olevat geoloogilist maastikku, mis koosneb terwest reast kontsentriliselt asetatud mäeharjadest. Lõpuks piirati Pariis suuremate ja vähemate fortidega.

Niisugune passiivse riigikaitse idee oli ligi 15 aastat Prantsuse strateegiliste plaanide aluseks. See oli seletatav õnnetu sõja tagajärjena.

Ajajooksul aga küpseb mõte — rohkem aktiivsele tegevusele üle minna.

See mõte kõvenes aast-aastalt ja wõttis lõpuks „kaitsepäätungi“ „defensive-offensive“ kuju.

Wiimane idee walitses ligi 20 aastat (1887—1907) Prantsuse kindralstaabis.

See idee seisis selles, et Prantsuse riigi idapiiril olewate kindluste wahesid „awausi“, kust sakslased arwatawasti läbi pugeda katsuwad, ära kasutada osaliseks päätungiks tiival olewate kindluste tule kaitse all.

Nende plaanide mõttetus selgus warsti. Nüüdisaja sõda toob esile miljonilised sõjawäed, ja nende juhtimine nõuab eluliselt lihtsaid plaane. Osaline päätung ei saawuta iialgi täielist wõitu. Kõik sõjaline ettewalmistus peab algusest lõpuni päätungi waimuga läbi imunud olema.

Sellest saadi ajajooksul aru. See oli tagasipööre Napoleoni wõtete juure, mis 1870—71 a. unustati.

1870—71 a. sõja tagajärg surus terve Prantsuse rahwa waimu maha, mis end terve riigi poliitilises ja waimlises elus tunda andis.

Ajajooksul suureneb riigi ja rahwa jõud, suureneb ka loow waim, mis end wõimsalt sõjawäe juhtides ja strateegilistes plaanides wäijendab. Päätungi idee kerkib esimesele kohale. Esialgu wiiakse see läbi taktikas ja määrustikkudes. Manöwritel kiidetakse alati rünnakut, kaitsele asuja loetakse kaotajaks.

Nii jõuab wiimaks päätungi waim oma haripunktile, 1911 a., kus Prantsuse kindralstaabi strateegilistes kawades terve murrang tekib.

Asja algatajaks on Grandmaison — noor kindralstaabi kolonel-leitnant.

Wiimane peab naar loengut „pääletungi kriisist“, kus ta senini walitsewaile waadetele surmahoope jagab. Grandmaisoni põhimõtteks oli — pääletung, maksu mis maksab hinna eest. Tema sätendawad kõned tekitawad elawaid mõtteawaldusi. Leidub mõtte poolehoidjaid ja wastaseid

Asjasse segab end kindral Michel — tulewane ülemjuhataja — ja saab Grandmaisoni ägedaks wastaseks. Tekib piinlik wahekord. Sõjaminister Berteau püüab asja lahendada: tulewase ülemjuhataja waated tunnistatakse õigeks ja Grandmaison määratakse trahwiks kuskile jalgwäe rügementi teenistusse. Asi wõtab aga suurema pöörde. Saadikutekogus nõutakse sõjaministrilt seletust, tunnistatakse wiimase seletus mitterahuldawaks ja — walitsus astub tagasi.

Kõige selle tagajärjeks on kõrgemate sõjawäe asutuste põhjalik reorganiseerimine. Tulewaseks ülemjuhatajaks määratakse kindral Joffre (28 juulil 1911 a.), kes ühtlasi Grandmaisoni mõtete tuline poolehoidja on.

Joffre algab strateegiliste plaanide ümbertöötamist, wõttes aluseks Grandmaisoni põhimõtteid.

Prantsuse sõjawäe uue organisatsiooni järele allub Joffre'ile juba rahu ajal terve kindralstaabi tegewus: sõjawäe mobilisatsioon, tema koondamise plaanid, sõjawäe õpetus, manöwürid, määrustikkude wäljatöötamine jne. Ilma Joffre'i hääksarwamiseta ei määratud ühtegi kindrali sõjawäes uue koha pääle.

Strateegiline plaan, mille Joffre lõpulikult wälja töötas, kandis numbrit XVII. See oli siis arwu poolest 17. plaan pääle 1870—71 a sõda.

Mainitud plaan kinnitati walitsuse poolt 1913 a. ja pandi maksma 15. aprillil 1914 a.

Joffre'i enese sõnade järele on strateegiline plaan idee, mida wägede ülemjuhataja pääs kannab

Joffre'i operatsiooni kawa oli järgmine:

Pääle jõudude riigipiirile koondamist atakeerida sakslasi kahes sihis: 1) parem grupp Wogeesi mägede ja Mooseli jõe wahelt, 2) wasak grupp põhjapoolt Verduni ja Metzi. Mõlemad grupid pidid aga oma wahel igapidi ligidalt seotud olema

Parem tiib koosnes kahest armeest:

1. armee — kindral Dubaile
5 korpust ja 2 ratsawäe diwiisi.
2. armee — kindral Castelnau
5 korpust, 3 reserwdiwiisi ja 2 ratsadiwiisi.

Vasak tiib koosnes samuti kahest armeest:

3. armee — kindral Ruffey

3 korpust, 3 reserwdiwiisi ja 1 ratsadiwiis.

5. armee — kindral Lanresac

5 korpust, 2 reserwdiwiisi ja 1 ratsadiwiis.

Üldises reserwis 4. armee — kindral Langle de Cary juhatusel. Neljas armee koosnes 3 korpusest ja oli koondatud Barle ja St. Diesie ümbrusse.

Pääle nimetatud reserwi oli ülemjuhatajal veel kasutada kaks tiiva gruppi, mõlemad 3-me reserwcorpuse suuruses.

Kõigile neile nimetatud wäeosadele tulid ilmasõja algul veel juurde Aafrika ja Inglise wäed. Kogusummas oli prantslastel ilmasõja algul 74 jalgwäe diwiisi ja 10 ratsawäe diwiisi.

Nagu eelpool nimetatud, oli kindral Joffre'i idee — pääle wägede koondamist kahes sihis energilisele päaletungile asuda. Sakslaste päaletungi plaan ei olnud täielikult Joffre'ile teada, kuid palju, ja õige palju wõis Joffre juba ette aimata.

1) Sakslased püüawad päälööki prantslaste tiiwale anda. Schlieffen luges ju Cannae lahingut päaletungi eeskujuks.

2) Frondi kahest tiiwast oli prantslaste parem tiib Alpi mägede tõttu sakslaste päaletungi eest kindlustatud.

3) Jäi üle, nagu Joffre ette wõis aimata, sakslaste päälööki wasakult tiiwalt oodata. Küsimus seisis ainult selles, kui sügawalt läbi Belgia wõtawad sakslased löögi ette. Kõiges selles just seisis Joffre'ile *asja saladus*.

Kindral Joffre'i plaani XVII lähemalt waadeldes näeme, et prantslaste plaan oli täieline wastand Moltke - Schlieffeni plaanile.

Kuna sakslaste jõud kõik löögi läbiwiimiseks ühte „rusikasse olid koondatud, olid prantslaste omad tervele frondile laiali pillatud.

Olgugi, et Joffre'i kawatus kõneles päaletungist kahes sihis, oli selle päaletungi siht segane ja selgusetu. Veel suuremad wead tulid ilmsiks selle plaani praktilises käsitamises. Pääle mobilisatsiooni läbiwiimist ei asunud Joffre kohe päaletungile, waid jäi ooteseisukohale.

Täiesti passiwsest seisis terve wasak tiib, just see tiib, kust sakslased oma surmahoopi kawatsesid.

Kui 13. aug. Joffre'ile sakslaste haaramise operatsioon päewaselgeks sai, ei asu Joffre veel päaletungile, waid teeb seda alles 8—9 päewa hiljem. Kuid see on juba hilja Saksa eelwäed ja löökosad olid juba Lõuna-Belgiast läbi ja lähenesid Marnele.

24. aug. algawad prantslased oma wägede tagasitõmbamist Marne taha. Sellega oli terve prantslaste strateegiline plaan XVII täiesti kokku warisend.

Wenemaa.

Wenemaa strateegiline sõjajõudude koondamise plaan tegi läbi pika arenemiskäigu, enne kui omandas selle kuju, mis teostati 1914 a.

Weneriigi territooriumi lõpmattuse ja raudteewõrgu hõreduse tõttu oli wenelastel strateegilise plaani väljatöötamisel päämiksiks küsimuseks mobilisatsiooni kiirus.

Aeg-ajalt tihenes raudteewõrk, ja ühes sellega suurenes võimalus mobilisatsiooni kiirustada, järelikult tuli muuta sellele wastawalt strateegilist plaani.

Ilmasõja algul, 1914 a., mobiliseeriti Wene sõjawägi ja koondati määratud lähtekohtadesse plaani nr. 18 järele, mis 1910 a. wiimast korda oli muudetud ja kinnitatud.

Strateegilise plaani number näitab juba, millise pika arenemiskäigu pääletungi kawa läbi oli teinud.

Et aru saada neist põhjustest, mis sundisid Wene kindralstaabi nii mitu korda strateegilist plaani ümber töötama ja muutma, heidame lühikese ajaloolise pilgu selle plaani arenemisse.

Berliini kongress tõi Wene-Saksa poliitilisse wahekorda murrangu. Sellest ajast pääte tuleb ka strateegilise plaani algust otsida.

Wene kindralstaabi arhiivis hoidus dokument, — selleaegse sõjaministri D. A. Miljutini ettekanne keisrile — „Wenemaa läänepiiri kaitse sõjakorral Saksamaaga.“

See ettekanne käsitas selleaegist olukorda (1878—1879), kui Wenemaa Saksamaa sõprusest oli pettunud.

Miljutini üldjoonelisel kawal oli suur tähtsus, seda enam, et Miljutin ise kuulus ajaloolane ja sõjawäe akadeemia statistika kauaaegne professor oli.

Omas „kaitsekawas“ juhib Miljutin erilist tähelepanu Poolamaa geograafilise seisukoha pääle, wõttes arwesse kõiki jõgesid, metsi ja muid looduslikke tõkkeid.

Silmas pidades Wenemaa ja tema wastaste jõudude suurst ja aega jõudude koondamiseks, tuleb Miljutin järgmisele lõpuotsusele:

Sõjas läänepoolsete naabritega peab Wenemaa kaitseisukorda jääma, vähemalt alguses. Kardetawamaks wasta-seks on Saksamaa. Kõik tähelepanu ja jõud tuleb koondada

selleks, et sakslaste edasitungi Wene pinnale seisma panna. Et aga waenlane ennast palju rutemini wõib löögiwalmis seada, siis tuleb Wene jõudude koondamine kaugemal piirita eette wõtta.

Et Wene jõudude koondamine aegamööda sünnib, tuleb Wene piirikaitse wägedel kuni oma wägede koondamiseni waenlase edasitung seisma panna, kasutades selleks Poolamaa kindluste wõõd ja looduslikke tõkkeid. Arwesse wõttes selleaegist sõjawäe liikumise wõimalust, wõis Wenemaa alles neljanda kuu lõpul pärast mobilisatsiooni wäljakuulutust wägede koondamist lõpetada.

Sel juhusel aga, kui Wenemaal tuleks ühtlasi ka Austria wastu wõidelda, soovitas Miljutin Austria wastu pääletungile asuda, kasutades sellega Kiiewi ja Warssawi sõjaringkondade ümberhaarawat geograafilist seisukohta Galiitsia suhtes.

See Miljutini lühike „kaitsekawa“ jäi kauaks ajaks Wenemaa strateegiliste plaanide aluseks.

Wene troonile astus Aleksander III, ja krahw Miljutin wabastati teenistusest.

Tema asemele sai sõjaministriks Wannowski, kes ise ära tundis, et ta kindralstaabi töös wõhik on ja sellepärast kindralstaabi ülemaks N. N. Obrutshewi palus määrata. Obrutshew oli Miljutini kauaaegne kaastegelane. Ta oli Miljutini juures kaua aega sõjawäe õpetuskomitee kantselei ülemaks. (Õpetuskomitee oli warjatult „suureks“ kindralstaabiks).

Ühtlasi oli Obrutshew, nagu Miljutingi, sõjawäe akadeemia statistika professoriks. Ühe sõnaga, Obrutshew oli täiesti wääriline Miljutini töö jatkaja. Oma 18 a. kindralstaabi ülemaks olekul töötas Obrutshew täielikult ja täpikäelselt strateegilise plaani wälja, selle algkawa järele, mis Miljutin oli loonud.

Miljutin ja Obrutshew, olles mõlemad sõjawäe statistika professoriks, jätsid omas töös — strateegilises plaanis — teatava ühise jälje.

Nende strateegiline plaan oli enam-wähem teoreetilist laadi.

Eriti suurt tähepanu oli geograafilis-geoloogilistele tingimustele pühendatud. See oli muidugi alguses wäga tähtis. Aja jooksul aga muutusid olud ja see maastiku domineeriw mõju tegi strateegilise plaani passiivseks ja ühekülgseks.

Kerkisid esile uued wõimsad tegurid, mida oleks arwesse tulnud wõtta ja strateegiline plaan sellekohaselt ümber töötada.

Need uued tegurid olid: 1) Wene-Prantsuse liit (1893 a.); 2) uued magistraalraudtee liinid, pääasjalikult strateegilise

otstarbega; 3) rohkearwuline sõjawägede dislokatsioon Poola territooriumil, mis hõ bustas kiiret mobilisatsiooni läbiwiimist. Terwe Poola kuningriik moodustas suure platsdarmi hulga kindlustega.

Selleks ajaks wõttis Euroopa riikide poliitiline wahekord kindla kuju. Wõis juba ette näha, et sõja lahtipuhkemisel sellesse terwe Euroopa riigid kistakse.

Waatamata nende uute esile kerkinud wõimsate tegurite pääle, jäi Wene strateegiline plaan XX a. alguseks täiesti passiwseks „kaitsekawaks.“ Nähti ette passiwne kaitsepositsioon 1100 wersta (õiget joont), Riias Kishinewini.

Wene kindralstaabi ohwitserid, olles praktilistel töödel piiriäärsetes raioonides, tegid wähe tegemist strateegiliste ettevalmistusplaanidega.

Nende tööks oli enamasti „kaitsepositsiooni“ leidmine ja walimine.

Kokkuwõttes kujutas Miljutin - Obrutshewi strateegiline plaan omas lõpukujus hästi ja täpikäälsest wäljatõõtatud terwikut. Kuid XX a. uutele oludele ta ei wastanud. Ta oli wananenud.

Wannowski järeltulijaks oli kindral Kuropatkin. Ta wõttis strateegiliste kawade täienduse ja ümbertõõtamise oma isikliku walwe alla.

Ta nõuab uusi täiendawaid krediite ja asub Bugi, Narewi ja Bobri jõgede. *Nowogeorgiewski kindluse ja Augustowi metsade* kindlustamisele.

Kuropatkin wõtab oma plaani aluseks kõige halwema olukorra: kui Saksa-Austria ühise jõuga Wenemaa kallale tungiwad.

Omas lõpuresuldaadis ei sisaldanud Kuropatkini strateegiline plaan midagi uut. Tema plaan kujutas jälle „Wene läänepiiri kaitsekawa,“ — passiwset positsioonil asumist. Kuid sõda on esimeses järjekorras liikumine, masside lõpmatu ja wäsi-
matu liikumine. Positsioonile asuja on juba kaotaja.

See Wene strateegiliste plaanide kaitse tendents imbus ajajooksul sõjawäkke, ja Wene piiriäärsetel suuremail manõõwritel käsitati taganemist ja wastupanu kaitsepositsioonil. Ka pääletungile pühendati oma osa. Tõõtati wälja pääletungi kawad Galiitsiasse ja Ida-Preisimaale.

Kuid neil pääletungi kawadel puudus üks asi — puudus hing.

Need olid ainult formaalsed, teoreetilised klassi ülesanded.

Puudus ühine idee, mis mitmemiljonilise armee üksikuid lööke oleks kokkukõlastand, ühtlustand, neile mõtte ja sihi annud.

Kokkuwõetult ei toonud Kuropatkin Miljutin-Obrutshewi kawasse midagi uut. Need tähtsad tegurid, mis eelpool nimeetatud ja mis Miljutini ja Obrutshewi poolt arwesse ei wõetud, jäid ka Kuropatkini poolt arwesse wõtmata.

Puhkes lahti Wene-Jaapani sõda. Lääne piiri strateegilised plaanid jäid kõrwaliseks asjaks. Nad jäid seisma sinna surnud punkti, kuhu jättis neid Miljutin ja Obrutshew.

Siin näitasid just oma saamatust ja loomiswõime puudust Wene ja Prantsuse kindralstaabid. Loodi ju Wene-Prantsuse liit juba 1892 a. ja ratifitseeriti 1893 a.

Selle liidu põhikiri sisaldas enesest wastastikust abiandmist, sel korral, kui Saksamaa peaks ühe lepinguosalise kallale tungima.

Kuiwõrd põhjalikult oleks pidanud see leping Wene-Prantsuse strateegiliste plaanide wäljatõötamise pääle mõjuma — on arusaadaw. Oli tarwis luua ühine pääletungi kawa. Seda aga ei tehtud.

Mõlemad lepinguosalised hoidsid omi plaane oma kaastaste eest „seitsme luku taga.“

Wene-Jaapani sõda wapustas põhjani Wene riigi ja sõjawäe sisekorda.

Mandshuuria wäljul ei waikinud weel wiimased püssipaugud, kui sõjawäes tähtsad muudatused ette wõeti. Kindralstaabi walitsus eraldati päästaabist. Saadi aru suurest pahest, mis 1904—1905 a. sõda tõi, kus wägede ülemjuhataja, olles ühtlasi ka sõjaminister, administratiiv-, majandus- ja strateegilisi asju ajas.

Asutati riigikaitse komisjon jne. Üueks kindralstaabi ülemaks sai F. F. Paliitsõn. Esimese järgu tähtsusega küsimuseks tunnistati Wene läänepiiri kaitse plaani lõpulik wäljatõötamine. Selle ülesande täitmisele asus Paliitsõn. Paliitsõn sai aru, et lääne frõndil kaitse sõjale jäädes, jääwad Wenemaa hiiglasuured reserwid kasutamata. Tarwis oli passiwne strateegiline plaan aktiivsele tegewusele ümber töötada.

Paliitsõn otsustas päälööki alguses Austriale anda, et sellega teda kolmikliidust wälja lüüa.

Ühendatud jõududega asuksid siis Wene- ja Prantsusmaa kardetawama waenlase — Saksamaa — kallale.

Et löögi andmist Austriale wõimaldada, otsustas Paliitsõn esialgu Saksamaa wastu kaitse seisukorda jääda, kasutades selleks Poolamaa kindluste wööd ja looduslikke tõkkeid.

1908 a. kaotas Wene kindralstaap oma iseseiswuse, ja Paliitsõn lahkus teenistusest. 1908—1914 a. waheldusid Paliitsõni järeltulijad sagedasti. Need olid kindralid: Suhumlinow, Mõshlewski, Herrngross, Shilinski ja Janushkewitsh. Nii juhtisid kindralstaapi lühikese aja wältusel 5—6 isikut, kuna Saksamaal 70 a. jooksul kindralstaapi 4 isikut juhtisid.

Sagedane kindralstaabi ülemate wahetus mõjus töö pääle halwawalt. Keegi neist ei suutnud sügawamalt töösse tungida ega suuremaid olulisi muudatusi luua.

1910 a. muudeti Wene strateegilist plaani wiimast korda. See wiimane wariatsioon kandis № 18 ja sellesama järele mobiliseeriti Wene sõjawägi 1914 a. Wene sõjawäe mobilisatsiooni esimeseks päewaks oli 18. juuli w. k. järele.

Piiriäärseid ratsawäe osad ja spetsiaal-wäeosad pidid juba 4—6 tunni jooksul pääle mobilisatsioonikäsu saamist liikumiswalmis olema.

24. juulist alates (w. k. järele) algas raudteel massiline sõjawäe koondamine piiri äärde. Wene wägede koondamine oli järk-järguline. Esimeses järjekorras olid Euroopa Wenemaa reguläärwäed, siis Kaukasuse ja teisejärjekorralised „polgud ja lõpuks Siberi wäeosad.

Wene strateegilise plaani № 18 järele oli sõjategewuses kaks warianti ette nähtud.

Wariant „A“ — kui Saksamaa omad pääjõud Prantsusmaa wastu koondab, ja wariant „G“ — kui Saksamaa ühes Austriaga Wenemaa kallale tormab.

Wariant „A“ järele, mis ka tegelikult teostati, paisati Wene wäed järgmiselt tegewusse:

Wägede ülemjuhataja suurwüst Nikolai Nikolajewitsh.
Suur-pääkorter Baranowitshi.

1. Loode (Saksa) front.

Frondi ülemjuhataja — kindral Shilinski.

Asukoht Liidas.

Frondi ülesanne: Ida-Preisimaa waldamine, et sõjategewust waenlase territooriumile üle wiia ja sääl uut lähtekohta pääletungiks omandada.

1-ne armee — kindral Rennenkampff.

Staap — Wilnos. Koosseis: Kaardiwäe korpus, I, III ja IV jälgwäe korpused ja seitse teisejärjekorralist diwiisi.

Kokku: 15 jälgwäe ja 5¹/₂ ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Ida-Preisimaa waldamine põhjapoolt Masuuri järwe.

2-ne armee — kindral Samsonow.

Staap — Lomshas. Koosseis: II, VI, XIII, XV ja XXIII jalgwäe korpused, I kütibrigaad, neli teise järjekorra diwiisi.

Kokku: $14\frac{1}{2}$ jalgwäe ja 4 ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Ida-Preisimaa waldamine lõunapoolt Masuuri järwe.

Terwe frondi suurus: 2 armeed = $29\frac{1}{2}$ jalgwäe ja $9\frac{1}{2}$ ratsawäe diwiisi.

Edela (Austria) front.

Frondi ülemjuhataja — kindral Iwanow.

Pääkorter esialgu Berditshew, pärast Rowno.

Frondi ülesanne: Austria-Ungari wägede häwitamine, katsudes nende taganemisteid Krakowi sihis ära lõigata.

4-as armee — kindral Saltza.

Staap — Luukow. Koosseis:

Grenadeeri, XIV, XVI ja XX jalgwäe korpused (esialgu weel XXIV korpus) ja 3 teise järjekorra diwiisi.

Kokku: 11 jalgwäe ja $4\frac{1}{2}$ ratsawäe diwiisi. Armee ülesanne — Peremõshli waldamine.

5-es armee — kindral Plewe.

Staap — Brestis. Koosseis: V, XVII ja XXV jalgwäe korpused ja 5 ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Lembergi (Lwowi) waldamine.

3-as armee — kindral Russki.

Staap — Rowno.

a) Dubno grupi koosseis:

XI, IX, XXI, X ja III Kaukasuse jalgwäe korpused, neli teisejärjekordist ja 4 ratsawäe diwiisi.

b) Proskurowi grupi koosseis:

VII, VIII, XII, XXIV jalgwäe korpust ja 2 kütibrigaadi, üks teisejärjekordne ja 5 ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Pääletung Lembergi sihis.

Kokku kolmandas armees: 24 jalgwäe, 9 ratsawäe diwiisi. Et äga armee liig suureks paisus, eraldati 15. juulil Proskurowi grupp 8-daks armeeks — ülemjuhataja Brusilow.

Kokku edela frondil:

4 armeed = 48 jalgwäe ja 18¹/₂ ratsawäe diwiisi.

Eraldi armeed.

6-es armee — kindral Van-der-Fliit.

Staa — Petrogradis.

Koosseis: XVI ja XXII jalgwäe korpused, kaardiwäe kütibrigaad ja 3 teisejärjekordist diwiisi.

Kokku: 7¹/₂ jalgwäe ja 1¹/₂ ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Petrogradi julgeoleku kindlustamine ja Balti mere walwe.

7-es armee — kindral Nikitin.

Staa — Odessas. Armee koosseis: neli teisejärjekordist ja 1¹/₂ ratsawäe diwiisi.

Armee ülesanne: Musta mere ja piiri kaitse Rumeenia poolt.

Kõiki neid wägesid, mis augusti lõpuks 1914 a. Euroopa territooriumile olid koondatud, oli 28 korpust ehk 89 jalgwäe ja 31 ratsawäe diwiisi.

Pärastised vähemad ümbermoodustused andsid lõppresultaadis järgmise koosseisu:

loode front:

11 korpust ehk 33¹/₂ jalgwäe ja 9¹/₂ ratsawäe diwiisi;

edela front:

16 korpust ehk 46 jalgwäe ja 18¹/₂ ratsawäe diwiisi;

eraldi armeede koosseis:

9¹/₂ jalgwäe ja 3 ratsawäe diwiisi.

% % järele oli Wene sõjawägi järgmiselt paigutatud:

a) Saksamaa wastu 37,6⁰/₀ jalgwäe
ja 30,6⁰/₀ ratsawäe;

- b) Austria wastu 51,6%⁰/₀ jalgwäge
ja 59,7%⁰/₀ ratsawäge
- c) kōrwalisteks ülesanneteks 10,7% jalgwäge
ja 9,7% ratsawäge.

Kōik ettetoodud arwud wäljendawad piltlikult seda mōtet, mis oli wene strateegilise plaani aluseks.

Wenemaa strateegilist plaani lähemalt waadeldes, leiame temas järgmisi suuri puudusi.

Suurearwuline sõjawägi on määratule frondile peaaegu ühetaoliselt laiali pillatud.

Puudub täiesti päälöök.

Armeedele on üksikult pääletungi siht antud, kuna kokkukōla koostōotamiseks puudub. Puudus kokkukōla suuremate wäeosa üksuste wahel, samuti kui puudus kokkukōla liitlaste (Wene-Prantsuse) eneste wahel. Armeedele an'akse ülesandeks „tungida waenlase territooriumile, et ainult sõjategevust waenlase piinale üle wiia.“

Lõpuks jääb wenelaste poolt kasutamata nende rohkearwuline ratsawägi — terwelt 31 ratsawäe diwiisi. Teistsuguste juhtide käes oleks wōinud sellega sõja algul imet teha. Wenelased aga ei osanud temaga midagi pääle hakata.

Feldmarshal Moltke ütles, et read, mis strateegilises sõjawäe tegewusse paiskamises tehtud, on parandamatud; nad mōjuwad terve sõja edaspidise käigu pääle.

Lahingud algasid ja resultaadid näitasid wenelastele piltlikult, et Moltke tõtt rääkis.



Tööstus tulewiku sõjas*).

Kuni ilmasõja alguseni walitses (Saksamaa wäljaarwatud) arwamine, et sõjaks on küllalt neist warustuse tagawaradest, mis rahuajal walmistatud, juure lisades warustuse, mis sõjaajal riigi spetsiaal wabrikud suudawad walmistada. Keegi ei suutnud omale ette kujutada sõja tegewuse masstaabi ja seda tähtist osa, mis kogu riigi tööstus oli sunnitud sõja kestwusel mängima. Juba esimesed lahingud näitasid, et rahuajal walmistatud warustuse tagawarad olid sellega wõrreldes, mis sõda nõudis, ainult tilk meres, alles sõja algamisel said sõdijad riigid omast eksimisest aru. Rasked tagajärjed ei lasknud endid kaua oodata. Neid tuli kõrwaldada juba suurtükkide mürina all. See nõudis loomulikult suuri jõupingutusi, sest tööstus oli sõjawarustuse walmistamiseks täitsa ettewalmistamata. Ilmasõda lõppes, kuid wõitjad riigid et jäänud lõigatud loorberite pääle puhkama. Arutusele on wõetud kõik eksimised, mis ilmasõjas ilmsiks tulid, et nad tulewikus enam ei korduks. Sedasama teewad ka wõidetud riigid. Suure hoolega ollakse praegu igalpool tulewiku sõjategewuse plaani wäljatöötamise kallal ametis, silmas pidades, et selle plaani kokkuseadmine aastaid nõuab. Teda täiendatakse, parandatakse ja muudetakse, kuna ta ära ripub riigi tehnilisest arenemisest, majanduslikust, poliitilisest ja finanside seisukorrast. Sõjategewuse plaanis peab olema ettenähtud: 1) waenlase wõimalik tegewuse plaan ja wiisid tema täitmiseks, 2) sõja karakter, 3) jõud ja abinõud, mis tarwilikud lõpuliku wõidu saawutamiseks, ja 4) algseisukoht, kust armeed oma tegewust algawad. Kõigest sellest oleneb: a) kuidas sõjawäge mobiliseerida, b) kuidas teda nõutawale kohale koondada, c) kuidas teda warustada ja nõutaw seljatagune luua, d) kui-

*) Arwuliste andmete allikana tarwitatud osalt I. Schwedow'i artiklit.

das wäge gruppeerida, e) kuidas kindlustada wägede alla wõetaw raioon jne.

Enesestki mõista, tuleb selle kawa iga küsimus täpikäält wälja töötada. Ebatäpne lahendus tekitab raskeid tagajärgi, nagu seda ilmasõda näitas. Kui juba ilmasõda nõudis hiigla warustust, peame oletama, et tulewiku sõda seda märksa rohkem nõuab. Kui suurte nõuetega ta esineb, on raske ette näha, kuid kindlasti wõime öelda, et wõimata on kõike seda warustust rahuajal walmistada. Rahuajal walmistatud ja muretsetud tagawarasid jätkub ainult lühikeseks ajaks sõja algul, kuna edaspidine nõutawa warustusega sõjawäe toitmine riigi tööstuse pääle langeb. Tööstus wõib aga seda rasket ülesannet ainult siis täita, kui ta selleks juba rahuajal on ette walmistatud. Sellepärast tuleks tulewiku sõja plaanis tingimata eraldi ette näha ja wälja töötada tööstuse ettewalmistamine ja tema mobilisatsioon sõjawäe warustamiseks.

Juba ilmasõda tõstis riigi tööstuse tähtsuse liinil olewa elawa jõu omaga ühele astmele. Tulewiku sõjast wõtab osa kogu rahwas. Üks osa sellest asub liinile, teine osa tehastesse, et liinil olewaid nõutawate wõitlusabinõudega warustada. Mõlemad osad on üksteisega kindla sidemega seotud. Kõige eeskujulikumgi sõjawägi ei suuda wõitluswäljal midagi teha, kui temal puuduwad tarwilikud wõitlusabinõud. Samuti pole ka kasu kõige paremast sõjariistast, kui teda tarwitada ei osata. Tähendab, tuleb weel rahuajal otsustada, kes wõitluswäljale asub ja kes sõjawarustuse walmistamist algab ehk jätkab. Tulewiku sõja mobilisatsiooni ei saa enam nii läbi wiia, nagu see ilmasõja algul sündis. Siis kutsuti tegewasse wäkke kõik, kel aga mobilisatsiooni kaart käes oli. Ei küsitud, kes ta on, kas insener, talupoeg, tööline wõi asutuses teenija, kus sõjawarustust walmistati. Tehnika arenemine läheb hiigla sammudega edasi, sellepärast ei mängi wõitluswäljal sõduri füüsiline jõud enam nii suurt osa kui edukas wõitlusabinõude ära kasutamise oskus. Mida rohkem temal ajakohaseid abinõusid tarwitada, mida osawamalt tema neid wõitluses kasutab, seda kergemate jõupingutustega jõuab ta nõutawale eesmärgile. Nagu juba tähendasin, nõuawad tulewiku sõjas wäed määratu suurt warustuse hulka, mida ainult selleks hästi ettewalmistatud wilunud tööjõududega tööstus wõib anda, mispärast seda tööjõudu mitte liinil ei wõi raisata, waid tehastes tuleb ära kasutada.

Kui palju ilmasõda tööstuselt nõudis, näitawad järgmised andmed. Wene wäe warustamiseks töötasid 1914 aasta lõpul juba 14046 tööstuse ettewõtet 1960860 töölisega, kuid siiski ei suutnud nad kaugeltki weel sõjawäe nõudeid rahuldada. Palju

paremas seisukorras ei olnud ka Inglismaa. 1916 a. keskel suutis ta oma 4052 tehasega waewalt armee nõudeid täita. Tehnika arenemise mõjul olid ilmasõjast osawõtjad riigid märksa oma wäe koosseisu sunnitud muutma. Nii oli prantsuse sõjawäe koosseis maikuul 19 5 a. umbes järgmine: jalgwäge 71,6, kahurwäge 18,4, inseneriwäge 4,9 ja lennuwäge 0,4. Oktoobrikuuks 1918 a. oli juba koosseisus 50,4 jalgwäge, 35,4 kahurwäge, 6,6 inseneriwäge ja 3,0 lennuwäge. Tähendab, sõja algul oli prantsuse sõjawäe koosseisus $\frac{3}{4}$ jalgwäge, kuna sõja lõpuks teda waewalt pool leidis, teine pool seisis koos juba tehnilistest osadest. Et tehnilised wäeosad hiiglasuurt sõjawarustuse hulka nõuawad, on arusaadaw. Wõrreldes praeguse aja jalgwäe sõjawarustuse nõudeid lähema minewiku omadega, näeme, et ka jalgwäe omad määratu suureks on kaswanud ja weelgi wõiwad kaswada.

Kuni ilmasõjani püsis laskemoona tarwitamise kohta üldine arwamine, et inimese reast kõrwaldamiseks (surnult ehk haawatuna) on tarwis nii palju metalli wälja lasta, kui inimene kaalub. Ilmasõda aga näitas, et selleks otstarbeks palju rohkem metalli wälja lastakse. Dr. Mercier de Tours annab selle kohta wiimases sõjas kogutud huwitawad andmed :

Armeed.	Wäljalastud mürsud.	Kaotused		Wõrdlus wäljalastud mürskude ja kaotuste wahel	
		Tapet.	Haawat.	Tapetud	Haawatud
I	363000	809	4168	0,20%	1,03%
II	717000	2763	10756	0,38%	1,5%
III	2529000	9703	40488	0,38%	1,6%

Tabelis näidatud mürsud (ilma gaasita) lasid wälja sakslased, kaotusi kandsid prantslased. Esimene armee kaitses oma liini passiivselt waikses raioonis. II-se armee liin oli elawam ja III-as armee tungis sakslastele kallale, mis prantslaste wõiduga lõppes (armee №№ on wabalt wõetud). Andmed tähendatud armeede kohta on wõetud wiimase kuu jooksul 1917 a. 4/5 mürske oli wälja lastud raskeist suurtükkidest ja

1/5 kergeist. Tähendab, 1 inimese reast kõrwaldamiseks tapetuna on tarwis 395 mürsku ja haawatuna — 76 mürsku Niisugust laskemoona hulka nõuab ainult kahurvägi, rääkimata kuulipildujate ja püsside laskemoonast. Ka laskeriistad ise lähewad rikki, satuwad waenlase kätte jne. Ka neid tarwitab sõjawägi määratul arwul. Kui palju sõjawägi tööstuselt sõja lõpul kuulipildujaid, automaatpüsse, püsse ja padrunid nõudis, näitab järgmine tabel, kus nimetatud warustus 1. aprillist 1917 a. kuni 11. nowembrini 1918 a. walmistati.

Riigid	Püssid	Automaatpüssid	Kuulipildujad	Padrunid
Prantsusmaa	1400000	180000	43000	3000000000
Inglismaa	2000000	180000	181000	3500000000
P.-Ameer. Üh. R.	3100000	52000	133000	2500000000
Kokku	6500000	412000	357000	9000000000

Kui weel siia juure lisame tankid, lennumasinad, kõiksugu jõuwankrid, harilikud wankrid, laewastiku, inseneriwarustuse, gaasid, riidewarustuse, toiduained jne, ainult siis wõime ette kujutada, kui määratu suurt warustust sõjawägi tööstuselt nõuab. Neid ülituid nõudeid ette kujutades tekib arwamine, kas siis tõesti on tarwis selleks wälja lasta 395 mürsku, et ühe waenlase sõduri tappa, kas ei suudaks seda jalgwäe sõdur püssikuuliga ehk täägiga kergemini teha? Kindlasti ei, sest kogu ilmasõja tegewus näitas seda. Kui, näiteks, prantslased septembrikuu lõpul 1915 a Champagne'i raionis oma kallal tungi algasid, awasid nende suurtükid sakslaste pihta ägeda tule. Kui esimene liin läbi murtud, olid suurtükid niiwõrd kuumad, et laskmine mõneks ajaks tuli katkestada. Sellega ühenduses oli ka jalgwägi sunnitud oma edasitungi katkestama, olgugi et sakslased teisel liinil suuremat wastupanekut ei oleks suutnud awaldada.

Nagu juba tähendasin, on wõimata ette ära näha, kui suurt warustuse hulka tulewiku sõda saab nõudma, sellepärast on ka wõimata rahuajal nii suurt warustuse tagawara luua, mida kogu

sõja kestvuse ajaks jätkuks. Samal põhjusel on ka samuti võimata rahuajal tehaseid luua, mis ainult sõja varustust valmistaksid ja oma ülesannet sõjaajal suudaksid täita. Selleks tuleb kogu tööstus ette valmistada. See pole aga sugugi nii kerge. Kõige esiteks nõuab sõjavarustuse valmistamine suurt täpipäälsust. Isegi väljamaa tööstus, kus paljudes tehastes täpipäälseid töid tehti, ei suutnud korraga sõjavarustuse valmistamist alata. Töolistest rääkimata, ei suutnud paljud inserid endale ette kujutada, et eksitus 1/1000 tolli võrra valmistatud riista tarvitamiseks kõlbmatuks muudab. Eraettevõtted, kes olid sunnitud riigikaitse abinõude valmistamisele üle minema, pidid enne seda mitu kuud raskeid ettevalmistustöid tegema. Parema pildi saamiseks vaatame lühidalt, kui suuri raskusi nende riikide tööstus, mis sõja otstarbeks ette polnud valmistatud, üle pidi elama, enne kui ta oma sõjaväge enam-vähem korralikult suutis varustada.

Wenemaa tööstus. Sõja algul oli Wenemaa tööstus niivõrd nõrk, et rahuaegsetele varustuse tagavaradele midagi juure lisada ei suutnud. Tagavarasid jätkus ainult mõneks kuuks. Rääkimata sellest, et juba sõja algul paljud mobiliseeritud mehed ilma sõjariistata jäid, oli karta, et ka laskemoon paari kuu pärast lõpeb. Kogu sõjaväge ähvardas katastroof. Kriitilisest seisukorrast väljapääsmiseks võeti palju abinõusid tarvitusele, isegi äärmine, kõige halvem abinõu, laskemoona tarvitamise piiramine lahingväljal. Oma tööstus ei suutnud asja parandada, mispärast kõik, mis hädaliselt tarwis, väljamaalt katsuti tellida. Tellimistega woolasid ka suured kullahulgad väljamaale, mis rubla väärtust märksa alandas. Ühtlasi katsuti ka oma riigi tehaseid sõjavarustuse valmistamisele õhutada. Pole tarwis tööstusharusid üksikasjaliselt arutamise alla võtta, võib lühidalt öelda, et iga tööstusharu pidi teatava osa produktsioone sõjaväe varustamiseks valmistama. Suurte jõupingutustega jõudis Wenemaa tööstus nii kaugemale, et 1914 a. lõpul sõjaväe varustamiseks töötasid 14046 ettevõtet 1960800 töölisega. Need ettevõtted ei suutnud siiski armee minimaalseid nõudeid rahuldada, sest rahuajal polnud mingisugust kava välja töötatud, mille järele tööstus riigikaitse abinõude valmistamisele pidi asuma. Rääkimata Wene suurtükitehastest, kes rahuajalgi tegewat väge nõutava arvu suurtükidega ei suutnud varustada, vaatame, kuidas said oma ülesannetega hakkama püssitehased, millele päle suuri lootusi pandi. Neid oli olemas kolm, nimelt: Tuula, Ishewski, Sestroretski. 1914 a. võis nende maksimaalne töövõime olla: Tuula tehases 250000 püssi, Ishewskis — 200000 ja Sestroretskis — 75000 püssi aastas.

Tegelikult aga ei suutnud need tehased niipalju püsse valmistada. Pääle sõja algust jõudsid mainitud tehased nii kaugele, et kokku 50000 püssi kuus valmistasid. 1917 a. keskel tõusis töowiljakus juba niiwõrd, et suudeti wälja lasta 133 tuhat püssi kuus. Ka seda oli liig wähe, sest front nõudis samal ajal kuus umbes 200 tuhat püssi. Weel palju halwemas seisukorras oli laskemoona, lõhkeainete, käsigranaatide valmistamine. Kuni sõja lõpuni ei suutnud Wenemaa oma sõjawäele nimetatud warustust ilma wäljamaa abita muretseda. Ka sõjawäe warustamine riietega oli wilets. Kes ei mäleta niinepuu koorest wiiske, wateritud pükse, weste jne., mis wene sõduri wälimuse karikatuurseks muutsid.

Lõpuks peab tähendama, et wene tööstus ei suutnud ühelgi omal alal kuni sõja lõpuni wägesid korralikult warustada. Selles oli pääasjalikult kaks põhjust süüdi: 1) ta polnud rahuajal sõjawarustuse valmistamiseks ette valmistatud, 2) tal puudusid wilunud tööjõud. Wiimane põhjus muutus weel sellepärast märksa halwemaks, et sõja algusel palju wilunud töölisi sõjawäkke wõeti. Paljud tööstuse ettewõtted kaotasid selle tõttu kuni 60% wilunud tööjõude. Kui sellest eksisammust aru saadi, oli juba hilja. Paljud töölised olid juba liinil kas hukka saanud ehk töö jaoks kõlbmatuks muutunud. Tööle tuli kutsuda wilumata töölisi: naisterahwaid ja alaealisi, kellede töowiljakus liig madal oli.

Prantsusmaa tööstus hoolimata sellest, et prantsuse tööstus wene omast märksa kõrgemal seisis, ei suutnud ta sõja algul kaugeltki sõjawäe nõudeid rahuldada. Selles oli pääasjalikult kolm põhjust süüdi: a) tööstus polnud sugugi sõjawarustuse valmistamiseks ette valmistatud, b) maaala (kirdepoolne osa), kuhu suurem osa metallurgilisi ettewõtteid koondatud, langes sõja algusel waenlase kätte ja c) sõja algul mobiliseeriti sõjawäkke palju wilunud tööjõude. Paljudest wabrikutest kutsuti sõjawäkke 50% töölisi. Polnud ühtki tehast, kus wähem kui 25% töölisi mobilisatsiooni tõttu poleks lahkunud. Isegi suurtüki, püssi, padrunite ja lõhkeainete tehased ei jäänud puutumata. Ainult pääle esimesi lahinguid said prantslased omist eksitusist aru. Alles nüüd mõistsid nad, mida sõjawägi riigi tööstuselt nõuab. Wäljamaalt sõjawarustuse saamine oli wõimata. Asi kippus katastroofiliseks muutuma. Tuli kohe wiimaste jõupingutustega tööle asuda, et sõjawäge warustuse näljast päästa. Sõjawäest kutsuti tagasi kõik spetsialistid. Kogu riigi tööstus jagati tööstuse raioonideks. Käsi-, wäike- ja keskmine tööstus ühendati igas raionis ühe suurema wabriku külge. Wiimased olid kohustatud selle eest hoolt kandma, et

nende külge seotud väiksemate tehaste tööviljakus maksimaalse kõrguseni tõuseks. Hoolimata energilisest tööst, sõja algusest päale, ja et prantsuse tööstus juba rahuajal kaunis kõrgel astmel seisis ja tal töötamiseks kasutada oli palju wilunud tööjõude, kulus terwelt 1½ aastat, enne kui prantsuse tööstus oma armee minimaalseid nõudeid suutis rahuldada. Ainult 1916 a. lõpul oli prantsuse sõjawägi enam-wähem ajakohaselt warustatud. Niisuguste tagajärgede saawutamise oli prantslastelt palju aega, waewa, ohwrid ja suurt rahalist kulu nõudnud.

Inglismaa tööstus. Olgugi et inglise tööstus (iseäranis metallurgiline) väga kõrgel järjel seisis, ei olnud ta siiski sõjawäe warustamiseks ettevalmistatud. Muidugi suutis inglise tööstus mériwäge ja laewastikku juba sõja algul enam-wähem rahuloldawalt warustada, kuid maawäega oli lugu hoopis teine. Kohe sõja algul tuli ilmsiks, et inglise tööstus ei suuda kaugeltki sõjawäe nõudeid rahuldada. Päälegi oli inglastel wähe wilunud tööjõude, kes maawäe warustamise töid tundsid. Abiks tuli kutsuda prantsuse ja schweitsi insenere. Ka Inglismaa hakkas suure energiaga oma tööstust sõjawäe warustamiseks ette walmistama. Ehitati juure hulk riigiwabrikuid, mis sõjawarustuse walmistamist algasid. 1915 a. lõpuks oli juba üle 38 riigiwabriku ja paarsada eraettewõtet tekkinud, kes ainult laskemoona walmistasid. Kõiki ettewõtteid weel ei mobiliseeritud. Ainult juunikuul algul 1915 a. kuulutasid nad sõjategewuse surwe all eratööstuse mobilisatsiooni. Kogu tööstus jagati tööstuse raioonideks. Iga raiooni eesotsas seisis komisjon, kuhu kuulusid walitsuse ja era tööstuse esitajad ning spetsialistid. Tööstuse wiljakuse tõstmiseks olid kõiksugu abinõud käsile wõetud, millel olid väga hääd tagajärjed. Näiteks laskis wabrik, mis sõja algul 50000 padrunit päewas wälja laskis, augustikuus 1915 a. juba päewas 400 tuhat. Kui suure kiirusega inglise tööstus sõjawäe warustuse walmistamisele üle läks, näitawad järgmised andmed:

Augustikuul	algul 1915 a.	töötasid sõjawäe jaoks	345	tehist
Septembrikuul	"	"	"	714
Oktoobrikuul	lõpul	"	"	1346
Detsembrikuul	"	"	"	2020
Augustikuul	1916 a.	"	"	4052

1916 a. lõpuks jõudis ka inglise tööstus nii kaugemale, et oma sõjawäe nõudeid, kuigi waewalt, suutis täita.

Ka Põhja - Ameerika Ühisriigid polnud sugugi paremas seisukorras. Nende tööstus ei suutnud korraga tarvilisel arwul sõjawäe warustust walmistama hakata. Nii suutis ta Wenemaa tellimistest, mis sinna saadetud, umbes 1½ aasta pärast wäikese osa täita. Umbes samuti oli lugu ka Jaapanis, kuhu Wenemaa suured sõjawarustuse tellimised oli saatnud.

Saksamaa tööstus. Hoopis teisel astmel seisis sõja algul saksa tööstus sõjawarustuse walmistamise suhtes. Juba pääle Saksa-Prantsuse sõda algas Saksamaa oma tööstust sõja ajaks ette walmistama. Seati kokku kawakindel tööstuse mobilisatsiooni plaan, mida iga aasta järk-järgult täiendati. Selle plaani järele pidi ka iga wäike ettevõtte sõja ajal walituse esimese nõudmise pääle teatawa hulga sõjawarustust ehk tema osi walmistama. Ühes tööstuse awamise loaga sai iga ettevõtja tabeli, kus üles olid loetud kõik tarbeasjad, mida ta sõja juhtumisel pidi walmistama, ilma et ta selleks iseäralist käsku oleks oodanud. Ilma niisugust kohustust oma pääle wõtmata ei saanud keegi tööstuse awamiseks luba. Loomulikult tuli siis ettevõtjal juba rahuajal tööstus niisugusel alusel sisse seada, et ta nõutawa warustuse määratud ajaks ilma suurema wae wata suudaks walmistada. Saksa ettevõtjate kiituseks peab tähendama, et nad enda pääle wõetud kohustused ausasti täitsid. Suurematest wabrikutest rääkimata, oli igas ettevõttes nõnda nimetatud „Militär Abteilung“, mis tehase kaadrit kujutas. Ühes wägede mobilisatsiooniga asus ka kogu tööstus oma kohuseid täitma, jätkates ühtiasi oma rahuaegset tööd. Mõned suuremad ettevõtted, nagu Krupp, Tissen j. t. pühendasid kohe kogu oma tööstuse sõjawarustuse walmistamisele. Sõja algul töötasid Saksamaal 6 arsenaali, 4 püssitehast, 2 mürskude- ja 2 padrunitehast. Oli arwamine, et nimetatud tehaste tegewusest on küllalt sõjawäe warustamiseks laskemoona ja laskeriistadega, kuid kohe pääle esimesi lahinguid saadi eksitusest aru ja mobiliseeriti weel kuni 3750 tehast, mis kohe sõjawarustuse walmistamisele asusid. Ka neid abinõusid oli wähe. Sõjawäe nõuded kaswasid iga päewaga. Kai weel arwesse wõtta, et sakslastel tuli warustada ka omi lepinglasi — türkklasi ja bulgaarlasi, siis on täiesti arusaadaw, miks ka saksa tööstusel mõned kriitilised momendid üle tuli elada. Kuid saksa tööstus seisis rahuajal kõrgel astmel ja oli sõjawarustuse walmistamiseks hästi ettewalmistatud, mispärast ta sõjawäge ka enam wähem korralikult suutis warustada. Paljud tehased töötasid isegi ainult osaliselt sõjawäe jaoks, mõned olid sellest täitsa wabad. Wiimaseid ähwardas seismajääk, sest sõja algusega lõppesid wäljamaa tellimised ja tehastes tekkis tööpuudus.

Et niisuguseid tehaseid seismajäägi eest hoida, asutati sõjatööstuse komitee, kelle kohuseks oli korraldada kogu tööstust ja tehaste üleminekut sõjatööstusele. Selle komitee loaga võis iga tööstus, kes sunduslikult sõjavarustust ei walmistanud, seda walmistama hakata. Sõjavarustuse walmistamine oli kasulik, sellepärast awaldas suurem osa tehaseid soowi sõjatööstuse pääle üle minna, mis nad ka komitee loaga tegid. Komitee ja ettewõtete energilisest tööst hoolimata, kulus ikkagi paar aastat, enne kui suurem osa riigi tööstust produktiivselt sõjavarustust walmistama sai hakata. Ka siin oli suureks takistuseks tööjõudude puudus. Esialgu wabastati sõjawäe teenistusest ainult nende tehaste töölisi, kes riigikaitse abinõusid walmistasid; teised läksid liinile. Kuid sõjawägi pani tööstusele ikka suuremad ja uued nõuded ette. Olemasolewad wabrikud ei suutnud neid enam rahuldada, tuli uusi juure asutada. Uute jaoks aga puudusid tööjõud. Liinilt kutsuti tagasi, mis wõimalik, kuid sellest ei jätkunud. Ka warem töötawatest wabrikutest oli wõimata wõtta, sest nad kannatasid isegi tööjõudude puuduse all. Kitsikusest ülepääsmiseks andis walitus uue seaduse wälja (Hilfsdienstgesetz), mille põhjal organiseeriti tsentraalorgan, kellel õigus oli töölisi, tellimisi ja materjaale tehaste wahel ära jaotada. Päälegi oli tal õigus tehaseid, kes sõjavarustuse kallal ei töötanud, kinni panna ja töölisi teiste tehaste wahel ära jaotada. Ühe sõnaga, tsentraalorganil (Waffen-und Munitions-Beschaffungsamt) oli piiramatu õigus tööstuse produktsiooni tõstmiseks. Sellest hoolimata andis tööjõudude puudus end kibedasti tunda. Seda katsuti kõrwaldada naisterahwaste ja alaealiste tööga, kelle tööwiljakus esialgu muidugi kõrge polnud. Tööwiljakuse tõstmiseks tarwitati tehastes raskuste tõstmiseks ja ümberpaigutamiseks kõiksugu tehnilisi abinõusid, nagu elektromagneete, elektri kraanasid jne. Asutati aktsiaselts, kes koos seisid 30000 metallurgia tehase esitajast. Selts oli kohustatud metallide tarwitamise kohta üldist arwet pidama ja neid tehaste jaoks muretsema. Lõpuks peab tunnistama, et ka saksa tööstus, olgugi et ta sõjatööstuseks ette oli walmistatud, ilmasõja kestwusel palju raskusi üle elas. Kuid ta sai nendest üle. Wähe sellest, et ta oma sõjawäge korralikult warustas, aitas ta weel türklasi ja bulgaarasi. Raske töö, mis sakslased rahu ajal oma tööstuse ettewalmistamiseks tegid, kandis sõja ajal hääd wilja. Ka praegugi annawad selle töö tagajärjed end Saksa maale tunda. Kogu tööstus läks pärast sõda kohe kergesti rahuaegse töö pääle üle, mida liitlaste tööstus senini täielikult weel pole suutnud teha.

Nagu sellest lühikesest suuremate riikide tööstuse ülevaatest näha, ei sõditud ilmasõjas ainult liinil elawa jõuga, waid wõitlesid ka tööstused. Algul oli sakslaste tööstus tugewam ja nad olid esimeses sõja perioodis wõitjad. Teises perioodis tõusis wastaste tehnika ja tööstus kõrgemale, mille tõttu sakslased sunnitud olid sõjariistad maha panema. Kui sõja algul liitlaste tööstus niisamuti oleks sõjaks ettewalmistatud ja tugew olnud kui sakslaste oma, oleks wist ilmasõja käik hoopis teine olnud. Ta oleks wist märksa lühem ja wist ka wähemate ohwitega olnud, kui mitte inimeste poolest, siis wähemalt rahwaste majanduse suhtes.

Nähes, missuguseid raskusi ilmasõjas sõdiwate riikide tööstus üle elas ja kuidas need raskused liinil olewate armeede tegewuse pääle mõjusid, jõuab otsusele, et tulewikus sõda jagab sõdiwa riigi jõu kahte jakku, wõi kaheks armeeks, mis omawahel lahutamata sidemega seotud. Üks armee (operatiiv) wõitleb liinil, teine (tööstuse) armee töötab aga seljaga ja toidab esimest tehniliselt. Ilmasõja kogemuste põhjal on kõik riigid asunud oma tööstuse ettewalmistamisele sõjawäe warustamiseks tulewiku sõjas. Suurriikidest rääkimata, on paljud wäikesed riigid hakanud tehaseid ehitama, kus ka wõimalik oleks sõjariistu, laskemoona jne. walmistada.

Ka meil tuleks seda silmas pidada, ja kui mitte nüüd, siis kõige ligemas tulewikus oma tööstuse ettewalmistamisele tulewiku sõja jaoks asuda. Kui suurel määral meie sõjawarustust wäljamaalt wõime saada, on teadmata, kuid et teda palju tarwis läheb, on arusaadaw. Riigid, kes meile sõjawarustust muretsewad, peawad seda mere kaudu tegema, aga kas nad merel sõja korral peremehed saawad olema, on küsitaw. Wõib ka olla, et riigid, kes meid aidata tahawad, ise sõjast osa wõtawad ja nende tööstus ei suuda meie sõjawäele kõige parema tahtmise juures ajakohast warustust muretseda. Meie seisukord oleks sel korral kriitiline. Wäljapääseteed ei tule mitte otsida suure sõjawarustuse tagawara muretsemises. Nagu juba tähendasin, on tulewiku sõja nõudeid wõimata ette näha. Wananewad ka tagawarad. Tehnika sammub hiigla sammudega edasi: see, mis täna kõige uuem, on homme juba wananenud ja ei wasta enam nõuetele. Riik on aga suuri kulusid kannud, mida ta enam tagasi ei saa. Seega tuleb pääseteed otsida ainult oma riigi tööstuses. Iseenesestki mõista, on meie riik oma tööstusega selleks liig nõrk, et kaitsewäele terwes ulatuses ajakohast sõjawarustust muretseda. Kuid wäljamaalt tuleks ainult seda warustust muretseda, mida kodumaal üldse ei walmistata. Oleks andeksandmata eksitus, kui meie hakkaksime

riidewarustust, jalanõusid, rakmeid, telefoniaparaate väljamaalt muretsema, kui seda kodumaa tööstus suudab anda. Ka lõhkeainete ja laskemoona valmistamise pääle kodumaal tuleks tõsiselt mõelda. Kui mitte kõigi, siis vähemalt püsside ja kuulipildujate oma pääle. Tarwitab ju wabariik wäga palju wõõrast püssirohtu. Arwan, et tarwitajate hulk niiwõrd suur on, et lühikese aja jooksul tehase asutamise kulud ära tasuks. Ka padrunitehase asutamise kulusid poleks tarwis karta. Kulud, mis selle juures kanda tulewad, on wäikesed wõrreldes julgeolekuga, mida kodumaa padrunitehas riigile kindlustab. Päälegi tuleb padrunite kodumaal valmistamine riigile igatahes odawam maksma, kui nende väljaspoolt muretsemine.



Soomusrongid ja nende tegewus.

Sissejuhatus.

Heites pilku sõdade ajajärku 1914 a., näeme, et praeguseaja pääletung, millele sõjariista tulistuse kiirus ja seisukohtade kiire kindlustamine erilise ilme annab, jalgwäelt ülinimlikku energiat ja ennastsalgawat tööd nõuab. Pääle selle nõuab pääletung nii korralduste kui ka nende täidewiimise absoluutset täpikälsust. Iga ettewalmistaw manöower täidetakse kõigi wäeliikide poolt maksimaalse kiirusega, kusjuures *pääletungija iga taktiline manöower kaitsja poolt ruttu likwiddeeritud wõib saada, kui wiimasel seks teataw oskus ja muud tarwilikud omadused. Positiivseid tagajärgi wõib pääletungija ennem saada strateegilisest manöowrist, mis läbi wiiakse rohkem warjatult, suurema kiiruse ja energiaga.*

Pääletung elab kriisi üle. Juba 1916 a. tõusis Itaalia wäärinnal küsimus jõudude mitterõrdsuse üle pääletungil ja kaitsel. Selle küsimuse lahendust nähti mingi liikuwa masina ülesleidmises, mille kaitsel sõjawäed hädaohuta edasi oleksid liikunud. Ja ilmasõja lõpul leiti lahendus, kuna inglased tanki ehitasid.

Wõiks teha järgmise kokkuwõtte :

1. Loomulik sõjapidamine wiis, mis ruttu ja otsustawaid tagajärgi annab, on manöowersõda. Sõjariista tulistuse kiirus annab taganewale armeele, kui strateegiline seisukord paranenud, wõimaluse uuesti ja isegi tagajärjerikkalt pääletungile asuda. Näit. 17. aug. 1914 a. taganeb 5-es wene armee Galiitsias Samostje-Dutrowi liinilt Holm-Grubeschowi liinile, ja juba 22 aug. tungib sama armee edukalt pääle.

Soomusmasinad — soomusauto (sakslaste sisetung Belgiasse), soomusrong (alates 1918 a.) ja tank (manööwersõjas 1918 a. pääle) ühes kahurwäe mehaanilise weoga ja soomuslennuwäega — andsid ja annawad ka tulewikus manööwersõjas ülekaalu. Ka on raud- ja lihtteede tiheda wõrgu juures, kui strateegiline olukord seda wähegi lubab, wõidu wõimalus suurem.

2. Praeguse aja sõjariista tulistuse kiiruse ja seisukohtade kiire kindlustamise juures muutus sõda positsioonsõjaks, taktiline pääletung kandis suuri ohwrid, nii et hakati rääkima pääletungi kriisist.

3. Positsioonsõjale mindi üle, et hinge tagasi tõmmata ja pääletungi abinõusid täiendada. Kõik positsioonsõjas tarwitusele wõetud abinõud — gaasid, tuli, elektriwool traat-tõketes — neutraliseeriti maskidega, kahurwäe tulega ja muude wastuabinõudega, ning ainult tank, mis sisaldas eneses liikumise elemendi, lahendas pääletungi kriisi ja andis wõimaluse ühele sõdijate poolele positsioonsõja ahelad maha raputada.

Praeguses sõjakirjanduses kirjeldatakse, lääne wäerinna positsioonsõja lõpu mõjul, tulewiku sõda kui mitmesuguse lahinguwõime ja kiirusega tankide liini pääletungi, õhulaewastiku kaitse all; jalgwägi (tema % kahaneb) liigub ärawõetud maaala kindlustamiseks järele.

Niisugune lahingu pilt wõib wõimalik olla läänes, kuid idas jääme meie tehnika nõrga arenemise tõttu kauaks ajaks wahepäälseesse ajajarku, kus ühe ehk teise soomusmasina tüübi tähtsus tõuseb, kuid ei saa veel walitsewaks.

Nii tekkis meie silmade ees uus wäeliik — „mehaanilised wäed“, nagu neid läänes nimetatakse, ehk soomuswäed. Nende wägede arenemisest oodetakse tulewikus otsustawaid tagajärgi.

Waatame järgi, missuguse koha üks neist soomusmasinaist — soomusrong on jõudnud omandada ja missugused tulewiku wäljawaated tal on. Waated tema taktilise tarwitamise ja tehniliste nõudmiste kohta ei ole veel kusagil kindlaks kujunenud. Järgnewate ridade ülesanne olekski, neisse küsimustesse katsuda selgust tuua.

Ajalooline ülewaade soomusrongide arenemisest.

a) Ajajärg 1861—1918.

Warsti pääle aurumasina ülesleidmist (1815) ja rööbastee tarwitusele wõtmist tekkis Inglismaal mõte neid ära kasutada liikuwate batareide ehitamiseks. Rastal 1849 tegi keegi shot-

lane hertsog Wellingtonile ettepaneku kahurid platwormidele paigutada, mis oleksid liikunud eri raudteil mere äärt mööda. Seeläbi oleks võimalik olnud koondada kahurwäge lühikese aja jooksul soovitawasse piirkonda. See ettepanek jäi aga tagajärjeta.

Esimene soomusrong ehitati Põhja-Ameerika kodusõja ajal (1861—1865). Wagunid olid kaetud päält wõrdlemisi paksude raudlehtedega, mis pakkusid kaitset 2 kahurile ja 50 kütile.

Teine soomusrong, juba weduriga, mis soomustatud, oli prantslastel tarwitusel 1870 a. ümberpiiratud Pariisist wäljatungimise katsete juures. Rong mahutas 4 kahurit ja 500 inimest.

Hiljem ehitati kommunistide poolt 7 soomusrongi. Sõideti wälja pääasjalikult ööseti ja tulistati tiibadelt piiramisbatareisid — ja walitsuswägede kahjud ei olnud mitte wäikesed.

1882 a. tarwitasid inglased Egüptuses kaht soomusrongi, mis olid kaitstud katla lehtrauaga ja mullakottidega. Keskel oli wedur, ees ja taga soomuswagunid. Waenlasel oli raske liikuwaid märke tabada, ja löödi mitu lahingut hääde tagajärgedega.

Hiljem tarwitati soomusronge Tshiili sõjas. Mässu ajal Kuuba saarel anti nad sõjawäe rongidele kaitseks kaasa.

Inglis-Buuri sõja algul (189—1900) tarwitasid inglased luureks ainult wedurit. Pärastpoole, pääle Pretoria ärawõtmist, seati kokku soomusrong soomustatud wedurist ja kahurplatwormist, mille pääle Armstrongi 40-naelaline (s. o. üle 6") kahur oli asetatud. Sõjakäigu teisel poolel muutus pilt. Buurid läksid partisaansõja pääle üle ja hakkasid inglaste kommuni-katsioonliinidele (raudteed) kallale tungima.

Inglased ehtasid ülalnimetatud teedele blokhauasid, wahesid kaitsti liikuwate soomusrongide abil. Inglased algasid järkjärgult maaalade puhastamist raudteede wahel; soomusrongid pidid selle järgi walwama, et waenlase partisaanide salgad piiratud ringist wälja ei libiseks.

Buurid, nagu selleaegsest ajakirjandusest näha, wõitlesid soomusrongide wastu järgmiste abinõudega:

Rööbaste wahele kaewati maa sisse suured hulgad lõhkeainet, weidi eemal kinnitati rööpa külge harilik kuuliga laetud püss. Sellest kohast üle sõitwa soomusrongi ratas laskis püssi kuke maha, ja kuuli tõukest süttis lõhkeaine. Muidugi, üksikud juhtumised wõisid ju tagajärgi anda.

1884 aastast alates tehakse Prantsusmaal katseid kahurit mitmesuguste, raudteel liikuwate aluste pääle paigutada. Üldiseks nimetuseks anti neile „affüt-trucks.“ Katsete eesmärk oli

teostada tegelikult kindlus- ja piiramis-kahurwäe manöwreerimisideed.

Kuigi „affût-trucks“ midagi muud polnud kui liikuvad batareid, siiski tuleks nende tehnilise küljega tutvuneda.

Major Mangène'i süsteem, St. Chamon'i tehas, tüüp I:

Soomuswagon, mille laius oli niisugune, et kahe rööpalisel teel üks ratas liikus esimesel, teine kolmandal rööpal, millega ta mõlemad teed sulges. Kolm 6" kahurit olid asetatud teele ristloodis. Lagi ja eelmine sein olid kaetud 6" raudsoomusega. Tegewuse piirkonnaks oli kindluse raioon.

Sama süsteem, tüüp II:

Platworm kahekordse rataste arwuga. Teine komplekt oli esimesele ristloodis ja üles tõstetud. Kui tuli teise tee pääle, mis esimesele ristloodis, üle minna, lasti teine komplekt rataid maha. See tüüp jäeti puhwrite ja pidurite keerulikkuse tõttu warsti kõrwale.

„Affût-trucks“ 1893 a :

Ratta telgedele oli asetatud tugew raam, selle külge kinnitatud pöörataw platworm, mille pääl asus kahuri alus 2 kompressori ja tõukeid wastuwõtwater puhwritega. Kahur — 155 m/m, laskekaugus 6400 mtr.

1897 a. tüüp — eelmine platworm tugewama ehitusega, warustatud ühe 120 m/m, laskekaugus 9000 mtr., ja ühe 155 m/m kahuriga.

Batarei seisib koos wedurist. kahest kahur-platwormist ja ühest laskemoona wagonist, laenguid 155 m/m kahuri tarwis — 85, 120 m/m — 140.

1914 a. konstrueeriti Schneideri firma poolt 220 m/m haubitsi jaoks uus platworm normaal rööpa laiuses. Niisugune haubitsi batarei seisab koos 2 kahur-platwormist, laskemoona wagonist, waatlustornist ja wedurist. Neljateljelisele platwormile asetatakse haubits, mis eest, päält ja külgedelt kaitstud kastisarnase kilbiga; laskemoona wagoniks tarwitatakse hari likku kaubawagunit, mis soomustatud 25 m/m terasega; laengud laetakse sisse mõlemalt poolt uste kaudu käsiwintside abil.

Waatlustoru tõstetakse soomuswagonist üles, tema worm on teleskoobiline. Sama wagon mahutab weel enesesse osalise laengute tagawara ja 35 inimest. Waatluswagon on taga-pool wedurit, nii et teda wõib lahti haakida ja igale poole üles seada.

Et kahuri telg maapinnast 2,95 m. kõrgemal asub, tarwitab batarei enda maskeerimiseks tee tõusudel jne. warjatud seisukohti. Laskemoona tagawara seisab koos 64 laengust, nii et batarei tegewus on wõrdlemisi piiratud.

Õhuluure vastu tarvitab batarei iseäralisi maskeerimise viise.

Kui ilmasõda algas, mis ruttu positsioonsõjaks muutus, tõusis tarvidus liikuva suurekaliibrilise kahurwäe järele, mis oleks prustanud waenlase kindlustatud seisukohad.

Prantsuse „affût-trucks“, määratud tegutsemiseks kindluse raionides; wõeti, kui olukord wähegi lubas, laiemalt tarwitusele.

Mitu liikumat kahurite soomusülesseadet ühendati ja nimetati „train blindé“ (soomusrong). Tegutsemiseks oli „train blindé“le“ määratud wiimane kindlustatud riba ja wälja kahurwäe seljatagune, s. o. mitte ligemal eelliinist kui 5 wersta.

Soomusrong oli warustatud 340 m/m ja 420 m/m kahuritega, granaadi raskus 60 pd. ja laskekaugus 30 klm. Koht, kus rong seisis, oli aeroplaanide vastu maskeeritud.

Tulistati pääasjalikult liikumatuid märke: jaamu, sildu ja muid raudtee kunstlikke ehitusi. 25 klm. piirini olid tabamised 200 mtr. laias ja 100 mtr. pikas alas, enne seda 2 katse-laskmist.

Rongi liikumine rippus jalgwäe edasitungimisest. Ta oli nime poolest küll „train blindé“ ja liikus weduri abil, kuid praeguse aja soomusrongiga ei ole tal mingit ühist.

On juhus olnud näha üleswõttel sarnast prantsuse batareid: soomusplatworm suurekaliibrilise kahuriga, laskemoona wagon, suurekaliibriline haubits, waatluswagon 8—10 süllalise waatlustorniga. Õhulaewastiku vastu maskeerimise kohta ei ole kindlaid näpunäiteid, wõib arwata, et batarei paigutati süwendisse ja kaeti päält wõrguga.

Ida wäerinnal tekkisid esimesed soomusrongid Ida-Preisimaal kindral Rennenkampffi ja Samsonowi armeede sissetungimise järele. Neid tarwitati taganewate wenelaste tagaajamiseks. Kaubawagonid kindlustati liiwakottidega, raiuti waguni seintesse 2 rida laskeawausi, kusjuures päälmine rida katuse all asus.

Wastuabinõuna tarwitasid wenelased n. n. „metsikuid“ wedurid. Sakslastelt wõetud wedurid lasti täie kiirusega waenlasele otsa.

Esimese suurema soomusrongi ehitasid sakslased 1915 a. Strassburgis. Soomuswagonitel oli mõlemas seinas põranda pääl kuulipildujate jaoks 2 ambrasuuri, lae all aga ambrasuurid laskuritele. Wedur ja piduri platwormid olid soomustatud.

Samal ajal tekkisid ka austerlastel soomusrongid. Wagunid olid kumerate katustega, 2 rea ambrasuuridega katuses ja katuse all seinas. Kuulipildujad ja kahurid paigutati waguni

põranda pinnast wõrdlemisi kõrgele. Ehk küll kuulipildujate ambrasuurid pikergused olid, siiski oli sakslaste paigutuse wiis parem, sest ta lubas waenlast nii täidendilt kui ka süwendilt tulistada ja tabata wõrum oli alati suur. Kui Wenemaal soomusrongid walmis said, oli sõda juba positsioonsõjaks muutunud ja selle tõttu ei leidnud nad suuremat tarwitamist.

1918 aastast pääle, kui Nõukogude Wenemaal kodusõjad lahti pääsid ja wõitlust rajariikidega alati, kus wäeosadel olid nõrgad woorid, ehk neid sugugi polnud, hakati pääasjalikult raudteedele baseeruma, ja selle tagajärjena näeme, et sõjategewus koondub raionidesse, kus raudteede wõrk tihedam. Kindlustati raudteid, katsuti äkiliste pääletungimistega oma alla wõtta tähtsamad piirkonnad ja sõlmed ning püüti neid kasutada edaspidiseks tegewuseks. Selle ajajärgu juures peatume hiljem pikemalt, nüüd teeme 1861—1918 a. ajajärgust lühikese kokkuvõtte:

1. Manöowersõdade ajajärgus tekkinud soomusrongid tegutsesid pääasjalikult kui liikuwad raudtee batareid. On üksainus juhtumine, nimelt kui prantslased 1870 a. Pariisist katsusid wälja tungida, kus soomusrongile, mis warustatud 4 kahuriga ja 500 laskuriga, iseseisew ja aktiivne ülesanne anti.

2. Põhjusti, miks prantslased 70 a. katset edasi ei arendanud, on mitu: a) mootorasjanduse hiigla edusammud andsid wõimaluse ehitada soomusautosid (wäike märk, mis liigub 40—50 klm. kiirusega), b) mootorid hakati tarwitama autode ja traktorite näol kahurwäe wedamiseks, mille läbi kahurwägi (kuni 48 cm. haubitsini) suure liikumiswõimaluse omandas.

Hulgaliste hästi sillutatud teede juures ähwardas raudteid soomusautode kiire liikumine. Autobatareide kiire ilmumine wõis tabada kaugele ettetunginud soomusrongi, sest teoreetiliselt on iga liikumatu (laskmise ajal) batarei samakaliibrilise liikuwa (raudtee) batareiga wõrreldes eesõigustatud seisukorras, sest et batarei seisukoht on teadmata, warjatud, kuna raudteeliini siht on alati hästi teada, ja märk, soomusrong, on suur ja lahtistest aladest läbi sõites raskesti maskeeritaw. Muu seas on teda kerge kahe tõkgetule wõõ wahele wõtta.

Kuid manöowersõja ajajärk 1918 a. näitas, et need abinõud ei suuda soomusrongi ettetungimast takistada ja isegi tema häwitamiseks määratud batareisid ära wõtmast.

Prantslased kindlustasid oma piiri Belfort-Toul wahel terve rea fortidega, tule kõwenduseks fortide ja kindluste raionides anti wiimastele juure „affût-trucks“, mis koondati batareidesse „train blindé“ nime all.

Lühidalt: soomusrongide tarvitamine 1861 a. alates manööversõjas liikuwate batareidena; soomusrong dessandiga iseseiswa ülesande täitmisel 1870 a.; soomusrong ilma dessandita kommunikatsiooniteede kaitseks 1889—90 a.; soomusrong kaitseks sõjawäe rongidele Kuuba saarel. Nende kogemuste wiljana näeme lääne wäerinnal suure sõja ajal liikuwaid raudtee batareisid, mis kaitset otsiwad seisukohtade seljatagant. Siiski tekkis tarwidus aktiivse soomusrongi järele, kuid seni kui neid ronge ehitati, oli sõda positsioonsõja kujud omandanud, ja uued soomusrongid jäid seljataha, waenlase läbimurdmist ootama, et seda siis paraliseerida. Saksa 1914 a. eelne kirjandus tähendas õieti, et kui parajaks momendiks kindlusi walmis ei jõua ehitada, siis oleks suureks abiks tihe raudteede wõrk, et manööwrit rööbastele üle wiia.

Nüüd on manööwriga liitunud ka igasugustes awalduswormides rööbaste lahing.

b) Ajajärg 1918—1920 a.

Ida-Euroopa uued wähearwulise wooriga sõjawäed baseerisid pääasjalikult raudteedele, ja sõjategewus areneb tiheda raudteewõrguga raioonides. Loomulik, et ajajärgus 1918—1920 a. oli tarwis pidada enda käes raudteepiirkondi, liinidel kiiresti edasi tungida ja neid edaspidiseks tegewuseks ära kasutada.

Soomusrongi teenistus oli meeltmööda noortele wabatahtlikkudele, ja suure waimustuse ja hooga tungiti edasi, nagu seda punased Eesti soomusrongide tegewuse kohta märtsis 1919 a. tähendawad (Военное дело, nr. 9 ja 10).

Wabadussõja kestwusel olid meie frondil tegewad järgmised punaste rongid:

1. Eesti kommunistlik soomusrong — üks platworm 42" kahuriga ja 4 kuulipildujaga. Häwines Wõru juures, purustatud sillalt alla kukkudes.

2. „Stenka Rasin“ — 2 platwormi, 4 kolmetollise kupli kaitse kahuriga, 32 kuulipildujaga platwormidel ja weduril. Älgul ilma dessandita.

3. „Trotski“ — üks platworm 6" kahuriga soomustornis.

4. Soomusrong, mis punastelt Moloskowitsa jaama juures ära wõetud — üks 3" wäljakahur.

5. Soomusrong „Kerenski“.

Kolm „liiwarongi“ kuulipildujatega Narwa-Oudowa liinil, walgete poolt 13. mail 1919 a. ära wõetud. Kaks „liiwarongi“

kuulipildujate ja ühe 3" kahuriga töötasid Pljussa juures. Paar kitsarööpalist soomusrongi Walk-Marienburgi liinil.

Näide 1. Petseri lahing märtsi algul 1919 a. (w. kaart 3 wersta tollis). Punased: 1-ne Petrogradi jalgwäe rügement liinil Lasarewo-Merowo; 3" wäljabatarei Petseris; 42" batarei kõrgustikul Petserist idapool, 1-ne Tallinna kommunistlik rügement ja 6" batarei Panikowitshis; soomusrong „Stenka Rasin“ Wastse-liina ja Petseri wahel.

Soomusrong „Kaptan Irw“ tabab „Stenka Rasini“ esimest platwormi, wiimane lahkub. Eesti soomusrongi tule alla sattudes taganeb 1-ne Petrogradi rügement (mobiliseeritud) Lebedo-Mitkowitza liinile. „K. Irw“ saadab Petseris dessandi wälja, wiimane wõtab surnuaia oma alla ja tulistab 3" punaste batareid, mis taganeb. Saadakse kolm kahurit. Teine dessandi osa wõtab 42" batarei (2 kahurit) wangi. Punaste arwamiste järele oli eestlasi kokku umbes 80 meest. Dessandi tegewus mõjub punastesse tugewasti. Meie soomusrong waldas terve lahingu piirkonna, töötades nagu kõik wäeliigid kokku.

Näide 2. Strugi-Belaja jaama kaitse augustis 1919 a.

1. aug 19 a. oli walgete liin järgmine: Kaporje laht — Säberi järw — Strugi-Belaja — Nowosselje jaam (kõrgem punkt raudteel). Pihkwast arenes pääletung meie rongide kaasabil Ostrowi ja Porhowi sihis.

Strugi-Belaja kaitseks oli määratud walge Peipsi rügement (250 meest ja 5 kuulipildujat), poolkompanid sapööre, meie soomusrong nr. 4. Punased (800 meest, 4 wäljakahurit, 16 kuulipildujat, 3 soomusrongi) asusid liinil Tshirski järwest üle S. Posadnitsa küla kuni Ludowjewa mõisani Warssawi kiwiteel. Batarei asus S. Posadnitsa küla ligidal kõrgustikul.

Walged kindlustasid end raudtee piirkonnas. Soomusrong nr. 4 tegi igapäew Pljussa jaama juure luurkäike.

Walgete seisukohtade puudused: Meie s-rongi äramineku puhul oleks punaste rong walgete wäeosa kaheks lõiganud, kusjuures idapoolsel grupil raske oleks olnud taganeda, sest tee Wladimiri laagri pääle oli punawäe löökide all.

Jaama weewärki tuli aga kaitsta, kuna seisukohtade ette ja kõrwale nihutamist inimeste ja wälja kahurwäe puudusel ei saanud läbi wiia.

Öösiste pääletungimiste abil läks korda punaseid wangi näol 200 mehe ja 2 kuulipilduja wõrra nõrgendada. 11. aug., kasutades metsa, tungib punane jalgwägi walgete idapoolsele tiiwale pääle. Walged lööwad nad traataia eest tagasi. 17 aug. tulistab punaste s-rong Strugi alewit ja s-rong nr. 4. Punastel oli meie rongi algseisupaik (weetorni juures) teada; hääd

waatluskohad („suwemaja torniga“) olid walgete seisukohtade piirkonnast wäljas. Selle pääle waatamata ei annud see päew punastele weel tagajärgi.

18. aug. s-rong nr. 5 wahetas nr. 4 ära. Punased algasid soomusrongide toetusel pääletungi terwel liinil. Kell 3 päewal taganes s-rong nr. 5 Wladimiri laagri. Punaste s-rong „Trotski“ sõitis jaama sisse ja awas ägeda kuulipilduja tule; dessant tungis hurrahüüetega idapoolsetele seisukohtadele seljataha — kuid walged olid säält juba minuti 10 eest lahkunud. Dessant oleks wõinud ka läänepoolset piirkonda ähwardada, seepärast anti ka säääl asuwale salgale käsk Marjino külasse taganeda.

Teisel päewal löid walgete rongid „Trotski“ ja K⁰ Strugi-Belaja'st wälja. Kolõwani polk ja „Talabtschanin“ wõtsid jaama oma alla. Kaitseks punaste rongide wastu kaewati raudteest suur kraaw läbi, kuid punased parandasid öösel tee ära.

23 aug. kordub eelmine juhtumine. Walgete rong taganeb, rügement lõigatakse kaheks ja taganeb samuti. Hiljem puhastawad walged Pihkwa, on saadud käsk kõigil lääne poole taganeda.

Sellest selgub, et raudtee liini kaitsmisel ilma kahurwäeta toetub jalgwägi üksi s-rongi pääle; soomusrongide lahingust oleneb jaama kuuluwus.

Walgetel oleks pidanud tingimata olema kas wõi üks batarei; üks osa sellest oleks raudtee liini kaitse tule all hoidnud, teine oleks jalgwäge toetanud. Oma wäe seisukohtade piirkonnas oleks wõinud raudtee mineerida, ehk raudtee ligidusse warjatult kahuri paigutada, kes waenlase soomusrongi weduri oleks wõinud purustada. Ilma eelnimetatud kaitseabinõudeta poleks seisukohad Strugis punaste rongide öösiste kallale tungimiste wastu kunagi garanteeritud olnud, sest tee profiil lubas neile täitsa nägematult Strugi jaamale kuni 2 werstani ligineda.

Edasiminekut polnud ette näha, ja walged oleksid pidanud siliad jaama ja Strugi küla wahel purustama ja soomusrongi tule all hoidma.

Strugi ja Nowosselje liin oli waenlase seisukohtadele paralleelne, löökide all, ning seega soomusrongide abil wäga raske kaitsta. Otstarbekohasem oleks siin harilik wälja batarei olnud, siis oleks wõidud kõik jõud ühte külge batarei kaitseks koondada, batarei oleks raudtee liini tulistanud, et waenlane teda mitte ära ei saaks parandada.

Oktoobris 1919 a. oli Strugi wiimast korda walgete diwiisi käes, mis Petrogradi pääle läks. Et end mõlemilt poolt soo-

musrongide wastu kaitsta, seati lahtisele seisukohale raudtee kõrwale üks kahur. Waewalt oleks need lahtiselt seisukohalt jaama kaitsta suutnud.

Kokkuwõtetult wõiks öelda, et soomusrongide tegewus ajajärkudel 1914—18 ja 1918—20 erineb üksteisest. Läänes liiguwad 17" kahurid weduri abil edasitõngiwa jalgwäe järele; nimest „train blindé“ hoolimata, on nad ainult liikuwad batareid.

Idas antakse liikuwale batarele kaitseks kuulipildujad kaasa, ta wõib jalgwäe ette sõita, selle tõttu on ta moraalne mõju waenlasesse suurem. Ta wõib waenlast lüüa, saates maale waenlase seljataha ja tiibadele wäikesi salku. Alguses käisid neis salkades kaasas kõik wabad mehed, näit kokad jne., hiljem saab dessandi idee dessantkompani näol kindla kuju. Praegu wõime leida kaht tüüpi soomusronge: passiwne — rööbasteel liikuw batarei, aktiivne — soomusrong. Esimene on warustatud ainult tugewate kahuritega; teisel on kõik olemas — jalgwägi, kuulipildujad, kahurwägi, soomusautod, ratsawägi. Raadio, prospektori ja lennuwäega koostöötamisel kujuneb soomusrongist kõigist wäeliikidest koosnew iseseisew wäeosa, mille rännakkiirus 30 wersta tunnis. Muidugi, mitte alati ei ole nii täielikult warustatud soomusrong tarwilik, see ei ole ka igakord wõimalik. Kuid peab püüdma, et meie rong oleks alati waenlase omast tugewam ja suurema iseseiswusega.

Tehnilised nõuded.

Soomusrongi liikumine on piiratud raudtee liiniga, tema tegewuspiirkond on raudtee ligem ümbrus. Nagu ajaloolisest ülewaatest nägime, on soomusronge kaht tüüpi: raudteel liikuw batarei ja soomusrong. Soomusrongil - soomusmasinal, mis liigub rööbasteel, warustatud kahuritega ja kuulipildujatega, aktiivülesannete läbiwiimiseks, on kaasas wäike osa jalgwäge, wäesalk miniatüüris, mille tegewus on piiratud teatud sihiga ja mille töö on rajatud liikumise kiirusele ja moraalsele mõjule. Kui wõrrelda s-rongi teiste soomusmasinatega, siis näeme, et ta on neist kõigist kõige iseseiswam ja mehaanilistest wägedest lõpulikult wälja kujunenud soomusmasin.

Liikuw batarei liigub, nagu eelpool tähendatud, kaugel seljataga jalgwäe järel ja tulistab ainult liikumata märke, olles ise lennuwäe eest liikumata maskidega warjatud. Soomusrong liigub jalgwäega koos, ta wõib ka kaugele ette sõita, wõib iseseiswalt lahinguid lüüa; tema enesekaitse moodustab kahur-

kuulipilduja- ja püssituli, alaline liikumine, soomuskate ja maskeerimine.

Liikuv batarei wastab positsioon-, soomusrong — manööwersõjale.

Positsioonsõja üleminekul manööwersõjaks ehk ümberpöördukt, samuti ka terve soomusrongide üksuse (brigaad, diwisjon) tegutsemisel liikumata ja liikuwate märkide wastu wõib tarwitada liikuwat batareid ja soomusrongi ühendatult, (n. n. „raske soomusrongid“ punawäes).

Tule awamiseks jääb s-rong wäheks ajaks seisma; laskmine on wõimalik ka liikumisel, kuid tuli ei ole siis nii tabaw. Liikumise ja tulistuse wahekord on samane kui meriwäel, kuid rongi manööwrid on piiratud raudtee liiniga, mille siht waenlasele alati hästi teada.

Raudtee liini oma käes hoidmine on wäga tähtis mõlemale sõdiwale poolele, kuid soomusrongi pääeesmärk on waenlase rong.

Ülekaal s-rongide wõitluses oleneb:

1. Organiseerimisest iseseiswatesse ja tugewatesse üksustesse.
 2. Kahurwarustusest: kahurite arwust, tulistamise kiirusest ja kaugusest, mürskude purustusjõust; kahurite paigutamisest, et saada laiema tulistamise piirkonna ja kõigile kahuritele ühel ajal tegutsemiseks wõimaluse anda.
 3. Waenlase maa ja õhu tuurest.
 4. Waatlemisest: waatlemistornid, kaugusmõõtjad, õhuwaatlus, waatluspunktid ees ja küljepääl.
 5. Rongi liikumise kiirusest.
 6. Maskeerimisest.
 7. Wähesuitsewa kütteaine tarwitamisest.
 8. Soomuskattest.
 9. Tulikaitse määruste täitmisest.
 10. Täielikust warustusest (inimesed, laskemoon, raadio helgiwiskajad, kaugusmõõtjad, telefon, lõhkeained, tööriistad, raudtee paranduse materjaal jne.).
- Selgitame iga punkti üksikult

Järgneb.